

מתוך היקדמת המחבר: ועיניכם תראינה בנים בני כשתילי זרעים סביב לשלחם,
הכמים ונבונים, ובתים מלאים כל טוב, גם עושר גם כבוד לא יסופו מזרעכם

גליון

זרע שמשון המבואר

פרשת וישב

אותיות ג • ט • יב

דרוש מתוך הספר המסוגל 'זרע שמשון' שחברו הגאון המקובל

האלוקי חסידא קדישא רבנו שמשון חיים ב"ר

נחמן מיכאל נחמני ולה"ה

מח"ס 'זרע שמשון' ו'תולדות שמשון'

שחי לפני כ-300 שנה בתקופת האור החיים' ומקום קברו לא נודע

והבטיח שהלומד בחידושויו וספריו יזכה לישועות בבני חיי ומזוני

גלב"ע ו' אלול תקל"ט

דרוש מנוקד ומבואר בתוספת ציונים והארות

יו"ל על ידי מוסדות זרע שמשון

שע"י האיגוד העולמי להפצת תורת זרע שמשון

**יו"ל ע"י האיגוד העולמי
להפצת תורת
"זרע שמשון"**

לקבלת הגיון נא לשלוח למייל:
zera277@gmail.com

ארה"ב
הרב מנחם בנימין פאשקס
ZERA SHIMSHON
C/O B PASKESZ 1645 48 ST
BROOKLYN NY 11204
347-496-5657
mbpaskesz@gmail.com

ארה"ק
הרב ישראל זילברברג
05271-66450

ניתן לשלוח תרומות והנצחות
לזכות ולע"ג ולקחת חלק בהוצאות
והפצת הגיונות והספרים.
ניתן להפקיד בבנק מדינת ישראל (17) סניף 635
מספר השבון 71713028 ע"ש זרע שמשון,
כמו כן ניתן לתרום בכרטיס אשראי

וזכות הצדיק ודביו תורתו הקדושים יגן מכל
צרה וצוקה, וישפיע על הלומדים ועל המסייעים
בני חיי ומוזני ועל טוב סלה
כהבטחתי
בהקדמת ספריו.

לשוחפת של ברכה בכל ית

**מוקד
זרע שמשון**

ארץ ישראל
02-80-80-500

ארה"ב
347-496-5657

הוצאת והפצת קונטרס
'זרע שמשון העבואר'
נתרם
לזכות והצלחת

**דניאל אורי
בן רגינה מלכה**

שיראה הצלחה וברכה
בלי גבול ובלי עדה בעסקי
בכל העולם
וייתקיים בו הפסוק
"ופרצת יעה וקדצה"
צפונה ונגבה"

הוצאת והפצת קונטרס
'זרע שמשון העבואר'
נתרם
לזכות והצלחת

**אהרן
בן גיטל בילא**
ובל משפחתו
ובל הנלוים אליו

לשפע ברכה
והצלחה גדולה
וסייעתא דשמיא
בכל עכל כל

פְּרִשְׁת וַיֵּשֶׁב

ג

פְּסוּק (בראשית לו, ב) 'וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דְּבַתָּם רָעָה וְכוּ', פֶּרֶשׁ רִשְׁ"י, וּבִשְׁלֹשֶׁת לָקָה, עַל דְּבַה שְׁפָפָר וַיִּשְׁחָטוּ שְׁעִיר עִזִּים בְּמִכְרֹתוֹ וְכוּ' (שם פסוק לא).

פסוק 'ובא יוסף את דבתם רעה', פרוש רש"י ובשלושתן לקה, וישחטו שיעיר עזים וכי

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאֵר

ג

ביאור עונשו של יוסף בשחיטת השעיר במכירתו, וענין הקטרוג על שחיטתו.

לקרותם עבדים, ושהם חשודים על העריות.^א וּבִשְׁלֹשֶׁת לָקָה - ועל שלשה מיני לשון הרע אלו שדיבר, נענש יוסף לבסוף, שֶׁעַל הַדְּבָה - לשון הרע שֶׁשְׁפָפָר לאביו עָלֵיהֶם - על אחיו שָׁחִיו אוֹבְדָיִים אֲבָר מִן הַחַי, נענש במה שנאמר (להלן פסוק לא)^א 'וַיִּשְׁחָטוּ שְׁעִיר עִזִּים' - שאחיו של יוסף, שחטו שעיר עזים בְּמִכְרֹתוֹ וְכוּ'^ב, וטבלו

יוסף לקה כנגד מה שדיבר לשון הרע על אחיו

על הַפְּסוּק (בראשית לו, ב) 'וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דְּבַתָּם רָעָה אֶל אָבִיהֶם', פֶּרֶשׁ רִשְׁ"י^א, שכל דבר רע שהיה יוסף רואה שאָחִיו בני לאה עושים, היה אומר לאביו, ואלו הם הדברים שסיפר לו עליהם, שהם אוכלים אבר מן החי, ושהם מזלזלים בכני השפחות [בני בלהה וזלפה]

ציונים ומקורות

משום אבר מן החי. ואין הדבר כן [כמבואר בחולין (לג, א)]. וכן מה שהיו קורין אותן עבדים, אינו רוצה לומר עבדים ממש, אלא שהיו קורין אותם 'בני השפחות', לפי שאמותיהן היו שפחות לאמותיהן מתחלה, אבל לא שכוננו בזה לומר שנולדו לאמותיהן בהיותן שפחות בלא שטר שחרור. ויוסף היה סבור שכשהיו קורין אותן בני השפחות, כאילו היו קורין אותן עבדים שנולדו בזמן שאמותיהן שפחות, ואין הדבר כן. וכן מה שהיה אומר עליהם שהם חשודים על העריות, הוא מפני שהיה רואה את בנות הארץ שהיו באות אצל השבטים ועסקו עמהם במסחר, ויוסף היה סבור שאסור לעשות כן, כמבואר בקידושין (פא, ב) שאין משתמשין באשה כלל. אמנם אין הדבר כן, דהא קיימא לן (שם פב, א), הכל לשם שמים, כלומר, שמותר להשתמש בנשים, ואינו אסור להשתמש בהן אלא בשימוש שהאשה עושה לבעלה, כגון רחיצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה לפניו ומזיגת הכוס (עין תוס' שם ד"ה הכל). ועיין שם, וביפה תואר השלם על המדרש, שהאריכו בזה. ד. לשון הפסוק, 'ויקחו את פתנת יוסף וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הפנת בדם'. ה. לשון רש"י, על אבר מן החי וישחטו שעיר עזים' במכירתו, ולא

א. לשון הפסוק, 'אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם'. ב. לשון רש"י, כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בכני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות. ובשלושתן לקה. על אבר מן החי (להלן פסוק לא) וישחטו שעיר עזים' במכירתו, ולא אכלוהו חי. ועל דיבה שסיפר עליהם שקורין לאחיהם עבדים, 'לעבד נמכר יוסף' (תהלים קה, יז). ועל העריות שסיפר עליהם, 'ותשא אשת אדוניו וגו' (להלן לט, ז). ודברי רש"י הם על פי המדרש (ב"ר פד, ז). ג. ראה בפירוש הרא"ם שהקשה למה לקה יוסף על כך, והלא לא הגיד לאביו אלא מה שראה, ועוד, איך אפשר לומר שהשבטים חטאו כל כך. ותירץ, שהשבטים עשו כדן, אלא שיוסף טעה בדין ודן אותם שעשו שלא כדן, והיה מגיד אותן לאביו לפי סברתו, ולפיכך לקה בשלושתן, דלגבי אבר מן החי, השבטים היו חותכים בשר מבית השחיטה בעודה מפרכסת ומניחין אותה עד שתמות, ואחר כך היו אוכלין אותו כדי שיבריאו, ויוסף היה סבור שכיון שחותכים אותו בעודה מפרכסת, יש בו

קִשָּׁה, מַה נִּלְקַח יוֹסֵף בְּשָׁחִימַת שְׁעִיר
 זֶה. דְּבִשְׁלֵמָא עַל מַה שְּׁסַפֵּר
 עֲלֵיהֶם שֶׁהָיוּ קוֹרִין לְאָחִיו עֲבָדִים, נִחָא,
 שְׁנַמְפֵּר לְעֵבֶד. אָבֵל שְׁחִימַת שְׁעִיר
 עֲזִים, מַה לְקוֹת הוּא זֶה לְיוֹסֵף, אָף אִם
 נֹאמַר שְׁשִׁחְטוּהוּ לְפָנָיו קִדְּם מְכִירְתּוֹ.
 וְעוֹד, לְמַה תִּכְּף וּמִיָּד שְׁחַטּוּ שְׁעִיר
 עֲזִים.

זרע שמשון המבאד

כתונת יוסף, ולרמות את יעקב שיחשוב שיוסף נטרף על ידי איזו חיה רעה, שהרי דם השעיר דומה לדם האדם, מה שקלות - מכה ועונש הוא זה ליוסף על כך שאמר עליהם שהם אוכלים אבר מן החי, וקושיא זו היא אף אם נאמר ששחטוהו לפניו [לנגד עיניו] קדם מכירתו, שהרי עיקר עונשו היה מה שנמכר לעבד, ומה ששחטו את השעיר, היה רק כדי להשקיט את דעתו של יעקב, אבל שחיתתו לא הכבידה כלל על עבדותו, ואם כן מה עונש היה ליוסף בכך.¹

ועוד יש להקשות, לפי הצד ששחטו את השעיר עזים בפני יוסף, למה באמת תכף ומיד כשהגיע יוסף אליהם, שחטו שעיר

בדמו את כתונתו של יוסף, בשביל להראותה ליעקב ויחשוב שיוסף נטרף מחיה רעה, ולא אכלו את בשר השעיר בעודנו חי, אלא שחטוהו תחילה. וכן על שאר דיבוריו עליהם, נענש במדה כנגד מדה, כמבואר ברש"י שם.

דקדוקים בדברי רש"י שלקה בשחיתת השעיר

קִשָּׁה - יש להקשות על דברי רש"י, מה נִלְקַח - איזו מכה ועונש יש ליוסף בְּשָׁחִימַת שְׁעִיר זֶה, דְּבִשְׁלֵמָא עַל מַה שְּׁסַפֵּר עֲלֵיהֶם לֵאבִיו, שֶׁהָיוּ קוֹרִין לְאָחִיו עֲבָדִים, נִחָא - מובן הדבר שנענש במה שהוא עצמו נמכר לעבד, כמו שכתב רש"י בהמשך דבריו. אָבֵל שְׁחִימַת שְׁעִיר עֲזִים ששחטו אחיו, כדי להטביל בדמו את

ציונים ומקורות

שלולא תחבולת אותו השעיר לא היו מוכרין אותו, הרי לקח באותו דבר עצמו שהיה אומר שהיו אוכלין אותו חי. ומה שאמר [רש"י] אחר זה ולא אכלוהו חי, אין זה מענין ליקויו שלקה בו, אלא ענין בפני עצמו הוא, שהכתוב מעיד עליהם שלא היו אוכלין אבר מן החי כמו שאמר יוסף לאביו. ע"כ. ועיין שם שהביא הוכחה לדבריו מהמדרש. וקיצור היוצא מדבריו הוא, שאכן לקח יוסף על ידי שחיתת השעיר, אף ששחטוהו אחרי מכירתו, שלולא שהיו יכולים לשחוט את השעיר, ולשלוח ליעקב את הכתונת כשהיא טבולה בדמו, לא היו מוכרים אותו [ולפי דבריו צריך לומר, שמיד בשעת המכירה התכוונו השבטים לשחוט את השעיר. ועי"ש ברא"ם בסוף דבריו שפירש בדרך אחרת]. וביפה תואר השלם (ד"ה אפילו) תירץ (על פי הירושלמי פאה פ"א ה"א), שעל ידי מכירתו הוכיח הקב"ה, שאפילו בשעת קלקלתם לא פרצו גדר באיסור אבר מן החי, אף על פי שהרעו במכירת יוסף, ומכל שכן שבזמן כשרות לא נכשלו בכך, ונמצא שעל ידי זה לקח, מאחר שהקב"ה גלגל ענין מכירתו כדי להוכיח את זה. ובשם משמואל (תרע"ט ד"ה במד"ר פלס) תירץ הקושיא, ששחיתת השעיר היתה לרעה ליוסף, לפי שאם לא כן היה

אכלוהו חי (כדי שלקה בשחיתתו). ע"כ. וביאר בשפתי חכמים, שלא היו נצרכים לאכילת השעיר עזים, כי אם לדמו, ובכל זאת שחטוהו למען ילקח הוא בשחיתתו. וראה להלן בסוף האות, שרבינו מקשה גם בענין מה שדיבר יוסף עליהם שחשודים על העריות, מה היה העונש במה שהתגרתה בו אשת פוטיפר. ו. בפשוטו נראה מסדר הפסוקים, ששחיתת שעיר העיזים היתה אחרי המכירה, שלא בפני יוסף, והיינו כשחזר ראובן לבור ומצא שיוסף איננו שם, ואמר (בראשית לו, ל) 'הילד איננו ואני אנה אני בא' [אנה אברח מצערו של באגן]. אך רבינו מדייק מדברי המדרש, שיתכן שהשחיטה נעשתה לפני המכירה, וגם לפי זה תמה, דאף אם נשחטה לפניו, מה העונש ליוסף בזה. ובהמשך הדברים רבינו מבאר על דרך זו. אולם יש לעיין איך יתפרש זה בסדר הפסוקים. וראה בהערה להלן. וראה בגור אריה (ע"ד רש"י) שכתב, שהקב"ה הראה ליוסף כי אינם אוכלים חי אלא שחוט. ומבואר מדבריו ששחטוהו בפניו. ח. ראה רא"ם (שם) שעמד על קושיא זו, ופירש ז"ל, אף על פי שלא לקח באבר מן החי אלא בשחוט, סוף סוף כיון שעל ידי אותו דבר שאמר לאביו שאוכלים אותו חי, באה לו קלקלת מכירתו,

והוא שר של מצרים, ואחז ביד ימין
שעיר עזים, שהיה מקטרג בה על מכירת
יוסף ששחטו שעיר עזים, עכ"ל. דקשה,
מה לו לקח בידו דקא שעיר עזים.

ועוד צריך עיון, במה שפכת בעל זרע
ברך (פרשת שמות סדר ראשון ד"ה הטעם
הא') בשם רבו מוהר"ן ז"ל (מגלה עמוקות אופן
קצנ), דישר גדול יש ברקיע אמון מנזא,

מאמרם ז"ל
שר של
מצרים אחז
ביד ימין
שעיר עזים,
מקטרג על
מכירת יוסף

זרע שמשון המבאר

מנזא, והוא שר של מצרים, ואחז ביד ימין
שעיר עזים, שהיה מקטרג - מלמד חובה על
ישראל בה - על ידה, על מכירת יוסף שבעת
המכירה שחטו השבטים שעיר עזים, עכ"ל.
דקשה - יש להקשות על דבריו, מה לו לשר
של מצרים, לקח בידו דקא שעיר עזים,
כדי לקטרג בזה על מכירת יוסף, הרי
שחיטת השעיר לא היתה עיקר המכירה,
ובאה רק להשקיט דעתו של יעקב.

עזים בפניו, ולא המתינו מלשחטו עד
שהוצרכו לדמו לאחר שמכרוהו.^ט

קושיא למה השעיר עזים הוא קטרוג על מכירת יוסף

ועוד צריך עיון - יש לתמוה בענין
השעיר עזים, במה שפכת בעל זרע ברך
(פרשת שמות, סדר ראשון ד"ה הטעם הא') בשם רבו
מוהר"ן - מוריני הרב רבי נתן שפירא ז"ל
בספרו מגלה עמוקות (אופן קצנ), דישר גדול
של טומאה יש ברקיע - בשמים, ושמו אמון

ציונים ומקורות

שמקור הדברים הוא ממה שבספר אלימה (לרבינו
מהר"ם קרודוביז' זצ"ל) פירש בכוונת מאמר הזוהר
(פרשת בא לג, א), וזה לשונו, הענין הוא כי יש שר
אחד ברקיע ונקרא אמון מנזא, והוא שר גדול של
מצרים, ואחז ביד ימין דם של שעיר עזים שהיה
מקטרג בה על מכירת יוסף ששחטו שעיר עזים
בחיים, וכיד שמאל דם של איל, לקטרג על עקדת
יצחק שהעלו איל תמורתו, ובא משה רבינו ע"ה
שהיה בעל הצאן, והעביר את האיל מצד שמאל
בשחיטת שה של פסח, דעל ידי קרבן פסח שהקריב
משה, גבר גבריאל על אמון מנזא, והכה בידו
השמאלית והשליך מידו דם של איל דיצחק, א"כ כל
זמן שהיה בידו דם האיל, חשב בלבו להניח ולהמתין
מלקטרג באיזה זמן שירצה שהוא בטוח בידו,
ועתה ביציאת מצרים על ידי הקרבן פסח שתקנו
דם איל, ובא גבריאל והשליך מידו הדם של איל,
אז התחיל לזעוק זעקה גדולה וזרה על אברהם
אבינו ע"ה שמעיקרא נגזר העקידה על שלא הזמין
עניים לסעודה ביום הגמל את יצחק, וגם מיתת
שרה עי"ז נגזרה, ולפיכך הי"ל דין על זה
שלא יחליפנו באיל. ואז במקום אברהם, נתן הקדוש
ברוך הוא את איוב ביד השטן, כי כבר נשבע הקדוש
ברוך הוא שלא לנסות עוד את אברהם כלל.
העולה כי ע"י הקרבן פסח העבירו את האיל
מיד שמאלו, ושעיר עזים על מכירת יוסף עדיין הדם
ביד ימינו עומדת, ונפרע בחורבן ביום שזווע שומרי
הבית אז התעונו אנשי החיל, והם עשרה הרוגי
מלוכה, עכ"ל. [השם 'אמון מנזא', מובא בירמיה (מו,
כה), 'אמר ה' צבאות אלהי ישראל הנני פוקד אל

יעקב אבינו דורש וחוקר אחריו, ובחכתו הגדולה
היה נתודע היכן הוא, והיה פודה אותו בכל ממון
שבעולם. אבל כיון שנשחט השעיר, ועל ידי כן חשב
יעקב שחיה רעה אכלתהו, חדל מלחפש אחריו. ועיין
שם שביאר שגם מה שלא אכלוהו חי, היה חלק
מהעונש של יוסף [ודלא כמוזחי הנ"ל], לפי שאחר
שנתקיימה בו מצות שחיטה, היה בדם זה גם ענין
רוחני, ולכן טעה יעקב וחשב שזהו דמו של יוסף. אך
אם היו מוציאים את דם השעיר שלא על ידי שחיטה,
היה יעקב מבחין שאין קדושה בדם זה ושאין זה דמו
של יוסף, והיה מחפש אחריו עד המצאו, עכת"ד.
ט. פירושו, שלכאורה לא היתה להם סיבה לשחוט
בפניו. ולהלן יבאר רבנו שאכן נתכונו לרמוז לו בכך
על הדיבה שדיבר אל אביהם עליהם. י. זה לשון הורע
ברך, מצאתי ענין נחמד וטוב להשכיל בספר מ"ו איש
האלקים מוהר"ן ז"ל, דשר גדול יש ברקיע אמון מנזא,
והוא שר גדול של מצרים, ואחז ביד ימין שעיר עזים
שהיה מקטרג בה על מכירת יוסף ששחטו שעיר עזים,
וכיד שמאל איל לקטרג על עקדת יצחק שהעלו איל
תמורתו, וכתוב (דברים כה, ד) 'לא תחסום שור בדישו',
דכבר נתנו לו את יצחק להקריבו, ובא משה רבינו
ע"ה שהיה בעל הצאן והעביר את האיל מצד שמאל,
בשחיטת שה של פסח, אבל שעיר עזים של מכירת
יוסף עדיין במקומה עומדת, ונפרע בחורבן הבית
ביום שזוועו שומרי הבית, אז התעונו אנשי חיל עם
עשרה הרוגי מלכות שניתנו אז לסמאל, כמו שרמזו
ז"ל (ובחים קט, ב) 'נזרא אלוהים ממקדשך' (תהלים
סה, לו), אל תקרי ממקדשך אלא ממקדשך' ע"כ.
ובמדבר קדמות (להחיד"א, מערכת ק אות יג) כתב,

(ויקרא טו, כא) 'וַנִּתֵּן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר',
 'הֵן עָשׂוּ אָחִי אִישׁ שְׁעִיר' וכו'. (בראשית כו, יא).
 לָבֵן כְּשֶׁמְכָרוּהוּ, מִיַּד שְׁחֲמוֹ שְׁעִיר
 עֲזִים לַפְּנִי, לָרְמוֹ לוֹ שְׁבִידָם יֵשׁ
 כַּח לְהַנְצִיל מִיַּד הַשְּׁעִיר עַל יְדֵי מַעֲשֵׂיהֶם
 הַטּוֹבִים, כִּי עַל יְדֵי הַשְּׁחִימָה שְׁהִיא
 מִצְוָה, יִתְחַלֵּשׁ כַּח הַשְּׁעִיר.

וְלָפִי מַה שְּׁנִכְתַּב לְקַמּוֹן (פרשת מקץ אות ז'),
 עַל פְּסוּק (בראשית מו, ה) 'הֲרַעַתְתֶּם
 אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם', שְׁיוֹסֵף הָיָה מִתְנַאֵה עַל
 אָחִיו, בְּאִמְרוֹ, כִּי אֶלּוּלִי הוּא, יִהְיוּ כָּל־
 מְסוּרִים בְּיַד עָשׂוּ, כִּי יוֹסֵף הוּא שְׁמִנּוֹ שֶׁל
 עָשׂוּ (ב"ר עג, ז), וְעָשׂוּ נִקְרָא 'שְׁעִיר', כְּמוֹ
 שְׁאֲמָרוּ בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (ב"ר סה, טו) עַל הַפְּסוּק

זרע שמשון המבאר

'וַנִּתֵּן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר', שהפסוק
 נדרש, שביום הכיפורים נותן הקב"ה את כל
 עוונותיהם של ישראל על ראשו של עשו,
 שנקרא 'שעיר', כמו שנאמר (בראשית כו, יא)
 'הֵן עָשׂוּ אָחִי אִישׁ שְׁעִיר' וכו'. וְלָבֵן
 כְּשֶׁמְכָרוּהוּ אָחִיו מִפְּנֵי שִׁנְאוֹהוּ, מִיַּד שְׁחֲמוֹ
 שְׁעִיר עֲזִים לַפְּנִי, לָרְמוֹ לוֹ שְׁבִידָם יֵשׁ כַּח
 לְהַנְצִיל מִיַּד הַשְּׁעִיר - הַרְמוֹז לַעֲשׂוֹ, לְשׁוּחֲטוֹ
 וּלְנִצְחוֹ עַל יְדֵי מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, גַּם בְּלִי
 כּוּחוֹ שֶׁל יוֹסֵף, כִּי עַל יְדֵי הַשְּׁחִימָה שְׁהִיא
 מִצְוָה - שִׁישְׁחֲטוּהוּ כַּדִּין כְּשִׁירְצוֹ לֹאכְלוֹ¹⁷,
 יִתְחַלֵּשׁ כַּח הַשְּׁעִיר - הַרְמוֹז לַעֲשׂוֹ, וּיִנְצֵלוּ
 מִמֶּנּוּ¹⁸.

שחיטת השעיר,

רמז להחלשת כוחו של עשו על ידי השבטים

ויש לתרץ הטעם על ששחטו השעיר
 בפניו¹⁹, דְּפִי מַה שְּׁנִכְתַּב לְקַמּוֹן (פרשת מקץ אות
 ז') עַל הַפְּסוּק (בראשית מו, ה)²⁰ 'הֲרַעַתְתֶּם אֲשֶׁר
 עָשִׂיתֶם', שְׁיוֹסֵף²¹ הָיָה מִתְנַאֵה עַל אָחִיו
 בְּאִמְרוֹ לָהֶם, כִּי אֶלּוּלִי - אִם לֹא הוּא, יִהְיוּ
 כָּל־מְסוּרִים בְּיַד עָשׂוֹ - שִׁיּוּכֵל לְשַׁלּוֹט
 וּלְהִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם, כִּי יוֹסֵף הוּא שְׁמִנּוֹ - לּוּחֲמוֹ
 וּמִנְצִחוֹ שֶׁל עָשׂוֹ, כַּמְבֹאֵר בְּמִדְרַשׁ (ב"ר עג,
 ז)²². וְעָשׂוֹ נִקְרָא 'שְׁעִיר', כְּמוֹ שְׁאֲמָרוּ
 בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (ב"ר סה, טו)²³, עַל הַפְּסוּק
 הָאֵמֹר בַּעֲבוּדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים (ויקרא טז, כא)²⁴

ציונים ומקורות

מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל
 וכו'. ובגמרא (ב"ב קג, ב) אמרו, ראה יעקב אבינו
 שאין זרעו של עשו ממסר אלא ביד זרעו של יוסף,
 שנאמר (עובדיה א, יח) 'וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף
 לֶהֱבֵא בֵּית עֵשָׂו לִקְשׁ' וגו'. זו לשון המדרש,
 רבי יצחק אמר וכו', 'ונשא השעיר עליו' (ויקרא טו,
 כב), זה עשו, שנאמר (בראשית כו, יא) 'הן עשו אחי
 איש שעיר', 'את כל עונותם' עונות תם, שנאמר (שם
 כה, כז) 'ויעקב איש תם'. זו לשון הפסוק,
 'וְסָמַךְ אֶתְּךָ אֶת שְׁפֵי יְדוֹ יְדֵי עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר חָחִי
 וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל
 פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם וַנִּתֵּן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר
 וְשָׁלַח בְּיַד אִישׁ עֲתִי הַמְדַבְּרָה, ע"כ. אך לפנינו
 במדרש, דרש כן על הפסוק הסמוך שם (פכ"ב) 'וַיִּנְשָׂא
 הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם אֶל אֶרֶץ גִּזְרֵה וְשָׁלַח אֶת
 הַשְּׁעִיר בְּמִדְבָּר'. יז. לשון הפסוק, 'וַיִּאֱמַר יַעֲקֹב
 אֶל רַבְּקָה אִמּוֹ הֵן עָשׂוּ אָחִי אִישׁ שְׁעִיר וְאֲנִכִי אִישׁ
 תָּלֵק'. יח. היינו שלכך שחטוהו ולא התגווהו,
 שנתכוונו לרמוז שעל ידי קיום המצוות - מצות
 שחיטה, היפך ממה שאמר יוסף עליהם שהם אוכלים

אָמוֹן מִנָּא וְעַל פְּרָעָה וְעַל מְצָרִים וְעַל אֱלֹהֵיהָ וְעַל
 מְלִכְיָה וְעַל פְּרָעָה וְעַל הַבְּטָחִים בּוֹ. וְשֶׁם פִּירַשׁ רַש"י,
 ש'אֵמֹן' הוּא לְשׁוֹן גְּדוּלָה, ו'אֵמֹן מְנוּא', הֵינּוּ הַשֵּׁר
 שֶׁל אֶלְכַסְנַדְרִיא שֶׁל מְצָרִים. וְרָאָה עוֹד בְּצִוּוֹר הַמּוֹר
 (פרשת וארא ד"ה תנו לכם) שכתב ז"ל, 'ומי היאור
 שנהפכו לדם, הוא סימן למפלת אלהי מצרים, שהוא
 התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו, הוא אֵמֹן מְנוּא, בן
 צִרְעָה שֶׁר הַשְּׂדִים הַמּוֹזְכָר בְּדַבְרֵיהֶם, וְהוּא הָיָה רַב
 שֶׁלָּהֶם וְבוֹ הָיוּ עוֹשִׂין כָּל פְּעוּלוֹתֵיהֶם].
 יא. ובהמשך הדברים (ד"ה ובוה) יתורץ על פי דרך
 זה, גם ענין אחיזת השעיר לקטרג בו על ישראל.
 יב. לשון הפסוק, 'הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁמָתָה אֲדָנִי בּוֹ וְהוּא
 נִחַשׁ וְנִחַשׁ בּוֹ הֲרַעַתְתֶּם אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם'. יג. שם
 כתוב קצת בענין אחר, שיוסף - כשהיה משנה למלך
 במצרים - טען על אחיו היאך מכרוהו, והרי הוא היה
 שטנו של עשו וכו', עיין שם. יד. לשון
 המדרש, 'ויחיה כאשר ילדה רחל את יוסף' (בראשית ל,
 כה). כיון שנולד יוסף, נולד שטנו של עשו, שנאמר
 (שם) 'וַיִּאֱמַר יַעֲקֹב אֶל לָבֵן שְׁלַחְנִי וְאֶלְכָה אֶל מְקוּמִי
 וְלֹאֲרָצִי, דֹּאמַר רַב פְּנַחַס בֶּשֶׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן,

שֹׁנָאִים לְיוֹסֵף, יְהִי מַחְמַת שְׂרָאוּ בֹּ
אִיזוֹ עֲבָרָה שְׁמִצּוֹה לְשִׁנְאוֹתוֹ, בְּדֹאמְרִינָן
בְּפִסְחִים (ק"ג, ב), וְשָׂמָא גַם הוּא יִשְׁנָאֵהוּ
כְּמוֹתָם. לָכֵן הֵבִיא דְבַתָּם שְׁהִי אֹכְלִים
אֲבָר מִן הַחֵי, לְרַמּוֹ לֹא שְׁזַה אִינּוּ אֶלָּא
מַחְמַת טַבַּע הָאֲכֹרִיּוֹת הַנּוֹלָד בְּהֵם
בְּאִכִּילַת אֲבָר מִן הַחֵי.

וּבְלִפִּי מָה שְׁבַתְבוּ הַמְּפָרְשִׁים (מורה
נבוכים ח"ג פמ"ח; ספר החינוך מצוה
תנב), שְׁטַעַם אֶסּוּר אֲבָר מִן הַחֵי הוּא, פְּדִי
שְׁלֵא יִתְהַוֶּה בְּנֵו מִדַּת אֲכֹרִיּוֹת הַמְּגֻנָּה,
יֵשׁ לֹאמֵר, שְׂיוֹסֵף סֵפֶר לְאָבִיו שְׁהִי
אֹכְלִים אֲבָר מִן הַחֵי, שְׁהִיָּה מִתְרָא פֶּן
יִחְשַׁב אָבִיו בְּלִבּוֹ, שְׁהַטַּעַם שֶׁפָּל אַחִיו

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאֵר

מַחְמַת שְׂרָאוּ בֹּ שַׁעֲשָׂה אִיזוֹ עֲבָרָה, שְׁמִצּוֹה
לְשִׁנְאוֹתוֹ עֲבוּר הַעֲבִירָה, בְּדֹאמְרִינָן בַּגְּמֵרָא
בְּפִסְחִים (ק"ג, ב),⁷³ שֶׁהֲרֹואָה חֲבִירוֹ שַׁעֲבַר
עֲבִירָה, מִצּוֹה לְשִׁנְאוֹתוֹ. וְעַל כֵּן שְׂמָא גַם הוּא
- יַעֲקֹב יִשְׁנָאֵהוּ לְיוֹסֵף בְּמוֹתָם עֲבוּר הַעֲבִירָה.
לָכֵן הֵבִיא יוֹסֵף אֶל יַעֲקֹב, דְּבַתָּם הֲרַע שֶׁל
הַשְּׁבִטִים, שְׁהִי אֹכְלִים אֲבָר מִן הַחֵי
וּמִתְנַהֲגִים בְּמִדּוֹת אֲכֹרִיּוֹת, לְרַמּוֹ לֹא שְׁזַה -
שִׁנְאוֹתָם אוֹתוֹ, אִינּוּ אֶלָּא מַחְמַת טַבַּע
הָאֲכֹרִיּוֹת הַנּוֹלָד בְּהֵם בְּאִכִּילַת - עַל יְדֵי
אִכִּילַת אֲבָר מִן הַחֵי, לְפִי שֶׁהַעוֹשָׂה מַעֲשֵׂה
אֲכֹרִי, גּוֹרֵם שְׁיוּלֵד בְּטַבַּעוֹ מִדַּת הָאֲכֹרִיּוֹת,⁷⁴
אֲךָ לֹא מַחְמַת שְׂרָאוּ בֹּ אִיזַה דְּבַר עֲבִירָה, וְעַל
כֵּן אֵין רֵאוּי שִׁשְׁנָאֵהוּ יַעֲקֹב כְּמוֹתָם.

צִיּוּנִים וּמְקוֹדוֹת

מִשְׁרֵשֵׁי הַמִּצְוָה, כְּדִי שֶׁלֹּא נִלְמַד נִפְשָׁנוּ בְּמִדַּת
הָאֲכֹרִיּוֹת שֶׁהִיא מִדָּה מְגֻנָּה בִּיּוֹתֵר, וּבִאֲמַת שֶׁאֵין
אֲכֹרִיּוֹת בְּעוֹלָם גְּדוֹל, מִמִּי שִׁיחְתוֹךְ אֲבָר אוֹ בֶּשֶׂר
מִבְּעַל חַיִּים בְּעוֹדֵנוּ חַיִּי לְפָנֵינוּ, וַיִּאֲכַלְנוּ.
כַּב. שֶׁפִּירוּשׁ הַפִּסְטוֹק הוּא, לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ בְּעוֹד
שֶׁהִנֵּפֶשׁ עִם הַבֶּשֶׂר. כַּג. עַל פִּי לְשׁוֹן הַחִינוּךְ
שֶׁם. כַּד. לְשׁוֹן הַגְּמֵרָא, אֶלָּא פִּשְׁטָא שׁוֹנָא
יִשְׂרָאֵל, וּמִי שְׂרִיא לְמַסְנֵיהּ (וּכִי מוֹתֵר לְשִׁנְאוֹתוֹ),
וְהַכְּתִיב (וִירָא יט, יז) 'לֹא תִשְׁנֵא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְבְּךָ'
וְכו', אֶלָּא לֹא כִי הֵאֵי גּוֹנוֹא דְחֻזָּא בֵּיה אִיהוּ דְּבַר
עֲרוּה, רַב נַחְמָן בַּר יַצְחָק אָמַר, מִצּוֹה לְשִׁנְאוֹתוֹ,
שְׁנֵאמֵר (מְשַׁלִּי ח, יג) 'יִרְאֵת ה' שְׁנֵאֵת רַע'.
כַּה. בְּסִפְרֵי הַחִינוּךְ (מִצּוֹה טו, וּמִצּוֹה לו) כְּתַב, שֶׁהָאֲדָם
נִפְעַל כְּפִי פְּעוּלוֹתָיו, עֵינֵין שֶׁם שְׁבִיאָר בּוּזָה טַעַם אִיסוּר
שְׁבִירַת עֲצֵם בְּאִכִּילַת הַקֶּרֶבֶן פִּסְחָה. וּכְן כְּתַב בְּאוּר
הַחַיִּים (דְּבָרִים יג, יח) לְגַבִּי הִרִיגַת אֲנָשִׁי עִיר הַנִּדְחָת
וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, לְפִי שְׁצִיּוּהָ עַל עִיר הַנִּדְחָת שִׁיְהַרְגוּ כָּל
הַעִיר לְפִי חֶרֶב וּפִילּוֹ בְּהַמָּתָם, מַעֲשֵׂה הַזֶּה יוֹלֵד

יוֹסֵף טַעַן שֶׁאִחֵי אֹכְלִים אֲבָר מִן הַחֵי וְנַעֲשׂוּ אֲכֹרִים
וְשׁוֹנָאִים אוֹתוֹ

וּבְלִפִּי⁷⁵ - וְעַל פִּי מָה שְׁבַתְבוּ הַמְּפָרְשִׁים
(מורה נבוכים ח"ג פמ"ח, ספר החינוך מצוה תנב)⁷⁶,
שְׁטַעַם אֶסּוּר אִכִּילַת אֲבָר מִן הַחֵי - לֹאכּוֹל
אֲבָר שֶׁנַּחְתֵּךְ מִבְּעַל חַי בְּעוֹדֵנוּ חַי, כְּכַתוּב
(דְּבָרִים יב, כג) 'וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבֶּשֶׂר'⁷⁷
הוּא, פְּדִי שְׁלֵא יִתְהַוֶּה בְּנֵו מִדַּת הָאֲכֹרִיּוֹת
הַמְּגֻנָּה, שֶׁאֵין אֲכֹרִיּוֹת גְּדוֹלָה בְּעוֹלָם, מִמִּי
שִׁיחְתוֹךְ אֲבָר אוֹ בֶּשֶׂר מִבְּעַל חַיִּים בְּעוֹדֵנוּ חַי
לְפָנֵינוּ וַיִּאֲכַלְנוּ⁷⁸, וְלִפִּי זֶה יֵשׁ לֹאמֵר, שְׂיוֹסֵף
סֵפֶר לְאָבִיו שְׁהִי אַחִיו אֹכְלִים אֲבָר מִן הַחֵי,
מִפְּנֵי שְׁהִיָּה מִתְרָא, פֶּן יִחְשַׁב אָבִיו בְּלִבּוֹ,
שְׁהַטַּעַם שֶׁפָּל אַחִיו שֹׁנָאִים לְיוֹסֵף, יְהִיָּה

אֲבָר מִן הַחֵי וַאֲיֵנָם מְקִימִים אֶת הַמִּצְוֹת, יִנְצַחוּ אֶת
עֲשׂוֹ. וּבְמִדְרַשׁ שֶׁכָּל טוֹב (בְּרֵאשִׁית לו סימן לא) אָמַר,
וַיִּשְׁחַטּוּ שְׁעִיר עִזִּים, וַאֲף עַל פִּי שְׁצִרִיכִין לְדָם וְלֹא
לְבֶשֶׂר, לֹא נִהְיָוּ בּוֹ מִנְהַג הַפֶּקֶר וְשַׁחְטוּהוּ, זֶה
שְׁדִרְשִׁינָן בְּיֹצֵא יוֹסֵף אֶת דְּבַתָּם (בְּרֵאשִׁית לו, ב).
יב. יֵשׁ לְהַעִיר, הֲרִי בְּמִדְרַשׁ (ב"ר עג, ז) מְבֹאֵר שֶׁעֲשׂוֹ
יְפוֹל בִּיד בְּנִיָּה שֶׁל רַחֵל. וַיֵּשׁ לִישֵׁב, שֶׁהַשְּׁבִטִים לֹא
סִבְרוּ כְּמִדְרַשׁ זֶה. וְעוֹד יֵשׁ לֹאמֵר, אֲף לְדַבְרֵי הַמִּדְרַשׁ
שֶׁדִרְשׂוּ שֶׁכָּךְ עֲתִיד לְהִיּוֹת, מְכַל מְקוֹם הֵם סִבְרוּ אִינּוּ
יְכוֹל לְהַתְּגַאוֹת עֲלֵיהֶם, מַחְמַת שֶׁגַם בְּכוּחָם לְנִצַּח אֶת
עֲשׂוֹ. כ. עֲתָה בֹא רְבִינוּ לִישֵׁב, שְׁחֵי קוֹשִׁיּוֹתָיו
בְּדַבְרֵי רִש"י, מָה נִלְקָה יוֹסֵף בְּשַׁחֲטוֹת הַשְּׁעִיר, וּמִדּוּעַ
שַׁחְטוּהוּ בְּפָנָיו [מְלַבֵּד מָה שֶׁתִּירֵץ לְעֵיל בְּסִמּוֹךְ הַטַּעַם
שֶׁשַׁחְטוּהוּ בְּפָנָיו]. כֹּא. לְשׁוֹן הַמּוֹרָה נְבוּכִים,
וַאֲמַנָם טַעַם אֲבָר מִן הַחֵי הוּא הִיּוֹתוֹ מְקַנָּה וּמִלְמַד
אֲכֹרִיּוֹת, וְעוֹד שֶׁכֵּן הִיוּ עוֹשִׂים אִזּוֹ מַלְכֵי הַגּוֹיִם, וְגַם
לְעַבּוּדָה זֶרָה הִיוּ עוֹשִׂים כֵּן. ר"ל שֶׁהִיוּ חוֹתְכִין מִן
בְּהֵמָה אֲבָר יָדוּעַ וְאוֹכְלִים אוֹתוֹ. וְלְשׁוֹן הַחִינוּךְ,

רָעָה אֶכְלָתְהוּ' (בראשית לו, לג). דָּאָם אֵיתָא שְׁיִוְסָף הָיָה צְדִיק, לֹא הָיָה לוֹ לַיַּעֲקֹב לַעֲלוֹת בְּדַעְתּוֹ סִבָּא זֶה פְּלִל, שְׁהָרִי קְוִימָא לָן (שבת קנא, ב), אִין חָיָה רָעָה שׁוֹלְטַת בְּאָדָם אֵלָא אִם פֶּן נִדְמָה לוֹ כְּבַהְמָה. אֵלָא וַדָּאי צְרִיף לֹאמַר, שְׁלָפִי

אֲמַנָם עָתָה בְּמִכְרָתוֹ רָצוּ לְהִרְאוֹת לוֹ, שְׁאֲדַרְבָּא הֵם מִתְנַהֲגִים בְּמִדַּת הִרְחַמְנוּת, וְהוּא סִימָן שְׁלֹא אָבְלוּ אֲבָר מִן הַחַי, שְׁהָרִי הֵם שׁוֹחֲטִים אֶת הַשְּׁעִיר לְפִי שְׁדָמוּ דוּמָה לְדָם אָדָם (ב"ר פד, יט), וּבְזָה יְהִיָּה סוֹבֵר יַעֲקֹב שְׁחִיָּה

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאֵר

שׁוּם עֵבֶרִיה שִׁישׁ לִשְׁנֵאוֹתוֹ מִשׁוּם כַּךְ, וְאֲחִיו שְׁנֵאוֹהוּ בַחֲנִינִים מַחֲמַת מִדַּת הָאֲכֹזְרִיּוֹת שְׁנוֹלְדָה בְּהֵם מַחֲמַת אֲכִילַת אֲבָר מִן הַחַי, וְכַדְבְּרֵי יוֹסֵף אֵל אֲבִיו, אִם כֵּן, לֹא הָיָה לִי לַיַּעֲקֹב לַעֲלוֹת בְּדַעְתּוֹ סִבָּא זֶה בְּדָלָּ שְׁחִיָּה רָעָה טְרַפָּה אוֹתוֹ¹¹, שְׁהָרִי קְוִימָא לָן - קִבְעוּ בַגְמֵרָא (שבת קנא, ב)¹², שְׁאִין חָיָה רָעָה שׁוֹלְטַת בְּאָדָם לְטְרַפּוֹ, אֵלָּא אִם פֶּן נִדְמָה לִי הָאָדָם בְּעֵינֵי הַחַיָּה כְּאִילוֹ הוּא כְּבַהְמָה, אֲבָל כֹּל זְמַן שְׁהוּא נִדְמָה לוֹ כְּאָדָם, אִין הַחַיָּה שׁוֹלְטַת בּוֹ. וְהַטְעַם, לְפִי שְׁהָאָדָם נִבְרָא בְּצַלְם דְּיוֹקָן יוֹצְרוֹ, כְּכַתוּב (בראשית ט, ו) 'פִּי בְּצַלְם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם', וְכֹל זְמַן שְׁנִמְצָא עֲלָיו דְמוּת תְּבִנְתּוֹ יִתְבַּרְךְ, אִימְתוֹ מוֹטֶלַת עַל הַחַיּוֹת וְהַבְּהֵמוֹת, וְכִשְׁהָאָדָם אִינוֹ עוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוּם, מִסְתַּלַּק מְעַלְיוֹ הַצַּלְם הַזֶּה, וְהוּא נִדְמָה בְּעֵינֵי הַחַיָּה כְּבַהְמָה, וְהִיא מוֹשֶׁלַת בּוֹ¹³.

אֵלָּא וַדָּאי שְׁמַמָּה שִׁיעֲקֹב יְהִיָּה סִבּוֹר שְׁיִוְסָף נְטָרְף עַל יְדֵי חַיָּה רָעָה, צְרִיף לֹאמַר,

בשחיטת השעיר כשמכרוהו ולא הרגוהו, נתפרסם שיוסף דיבר לשון הרע

אֲמַנָם עָתָה בְּמִכְרָתוֹ, רָצוּ הַשְּׁבֻטִים לְהִרְאוֹת לוֹ לְיוֹסֵף, שְׁאֲדַרְבָּא, הֵם מִתְנַהֲגִים בְּמִדַּת הִרְחַמְנוּת, וְאִינֵם שׁוֹנָאִים אוֹתוֹ בַחֲנִינִים. וְהָרִי זֶה הוּא סִימָן וְהוֹכַחָה לְיוֹסֵף שְׁלֹא אָבְלוּ אֲבָר מִן הַחַי, וּמִמִּילָא לֹא נִוֹלְדָה בְּטַבְעָם מִדַּת הָאֲכֹזְרִיּוֹת, כְּמוֹ שְׁדִיבֵר עֲלֵיהֶם, שְׁהָרִי הֵם שׁוֹחֲטִים אֶת הַשְּׁעִיר בְּשִׁבִיל לְטַבּוֹל בְּדָמוֹ אֶת הַכְּתוּנָת שֶׁל יוֹסֵף, לְפִי שְׁדָמוֹ שֶׁל הַשְּׁעִיר דוּמָה לְדָם הָאָדָם, כְּכַתוּב בַּמִּדְרָשׁ (ב"ר פד, יט), וּבְזָה יְהִיָּה סוֹבֵר יַעֲקֹב כְּשִׁירָאָה אֶת הַכְּתוּנָת שֶׁל יוֹסֵף כְּשִׁהִיא טְבוּלָה בְּדָם הַשְּׁעִיר, וְיַחֲשׁוּב שֶׁהִיא טְבוּלָה בְּדָמוֹ שֶׁל יוֹסֵף, שְׁחִיָּה רָעָה אֶכְלָתְהוּ' - טְרַפָּה אֶת יוֹסֵף, כְּכַתוּב (בראשית לו, לג) 'וַיִּפְרָה וַיֵּאמֶר כְּתִיבָהּ בְּנֵי חַיָּה רָעָה אֶכְלָתְהוּ טָרְף טָרְף יוֹסֵף'.

דָּאָם אֵיתָא - אִם אֲכֵן אִמַּת הַדְּבַר שְׁיִוְסָף הָיָה צְדִיק - וְלֹא דִיבֵר לְשׁוֹן הָרַע, וְלֹא עֵבֵר

צִיּוּנִים וּמְקוּדוֹת

חַיִּיב מִיתָה, וְשִׁינְאָתָם עֲלָיו אִינוֹ בַסְתָּם, אֲלֵא מִן הַדִּין, וְאִ"כ מִמָּה שְׁהֵם לֹא הִרְגוּהוּ אֲלֵא מְכֹרוּהוּ, יִתּוּדַע רַחֲמֵנוֹת וְכוּ', וְכַדְלֵהֲלָן בְּהַמְשָׁךְ דְּבָרֵי רַבְנּוּ. כִּז. לְשׁוֹן הַגְּמֵרָא, דְּאִמַר רַמִּי בַר אַבָּא, אִין חַיָּה שׁוֹלְטַת בְּאָדָם עַד שְׁנִדְמָה לוֹ כְּבַהְמָה, שְׁנֵאמַר (תהלים מט, יג) 'אָדָם בִּיקֵר בַּל יִלִּין נִמְשַׁל כְּבַהְמוֹת נִדְמוּ'. כַּח. עַל פִּי תוֹרַת חַיִּים (פְּנֵהדְרִין לַח, ב ד"ה אִין), עֵינֵי שֶׁם שְׁהָאִרִיךְ, וְסִימָן שֶׁם ז"ל, 'שְׁכַל מִי שְׁאִינוֹ עוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוּם, הַצַּלְם הַהוּא נִסְתַּלַּק מִמֶּנּוּ, וְאִין לוֹ דְמוּת אָדָם אֲלֵא דְמוּת בְּהֵמָה, וְלִכְךָ הַחַיָּה שׁוֹלְטַת עֲלָיו'.

טַבְעַת הָאֲכֹזְרִיּוֹת בְּלִבְ הָאָדָם, כְּמוֹ שְׁסַפְרוּ לָנוּ הַיִּשְׁמַעְיָאִים כַּת הַרוֹצְחִים בְּמֵאמַר הַמֶּלֶךְ, כִּי יֵשׁ לָהֶם חֶשֶׁק גְּדוֹל בְּשַׁעַת שְׁהוֹרִגִים אָדָם, וְנִכְרַתָּה מֵהֶם שׁוֹרֵשׁ הַרְחִמִים וְהוֹי לְאֲכֹזְרֵי וכו'. כִּז. הֵינּוּ, שְׁמַמְעֵשָׂה הַשְּׁבֻטִים בְּשִׁלְיַחַת הַכְּתוּנָת לַיַּעֲקֹב, נִרְאָה שְׁהִיוּ בְּטוּחִים כַּכֵּן שִׁיעֲקֹב יֵאמֵר שְׁחִיָּה רָעָה אֶכְלָתְהוּ, וּבּוֹדָאי הֵינּוּ מִשׁוּם שְׁהֵם הִיוּ סִבּוֹרִים שְׁהוּא רִשְׁעַ שְׁחִיִּיב מִיתָה, וְלִכְךָ יִתְכַן שְׁחִיָּה תִשְׁלוֹט עֲלָיו, שְׁאֵם לֹא כֵן, בּוֹדָאי לֹא יֵאמִין יַעֲקֹב שְׁכֵן אִירַע לוֹ, שְׁהָרִי אִין חַיָּה שׁוֹלְטַת בְּמִי שְׁהוּא צְדִיק, וּמִמִּילָא מִמְעֵשִׂיהֶם עָתָה בְּשַׁחֲטַת הַשְּׁעִיר, הַבִּין יוֹסֵף שְׁהֵם סוֹבְרִים שְׁהוּא

בְּמַעֲשֵׂה זֶה שֶׁהוּא חָטָא וְסָפַר לְשׁוֹן
הָרַע עֲלֵיהֶם.

וּבָזָה יִתְרָן, לָמָּה אוֹתוֹ הִשָּׁר הָיָה
לֹאֲקַח בְּיָדוֹ דְּקָא שְׁעִיר לְקַטְרֵג
וְכוּ, מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁכַּחְתִּים שְׁחַטוּ הַשְּׁעִיר

מַעֲשֵׂיו הָיָה חַיֵּב מִיתָה, שֶׁהִמְסַפֵּר לְשׁוֹן
הָרַע רָאוּי לְהַשְׁלִיכוֹ לְלִבָּיִם (פסחים ק"ח,
א), וּמִן הַדִּין הָיוּ יְכוּלִים הֵם לְהַרְגוֹ,
וּמָה שֶׁמְכַרְוֵהוּ לֹא הָיָה אֲלָא מְמַדַּת
רַחֲמָנוּת. וַיִּוֹסֵף גַּלְקָה, שְׁנַתְפָּרְסֵם

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאֵר

'חיה רעה' וגו', שהאמין שאינו צדיק, וקיבל
את דבריהם שחיה אכלה אותו, בכך נודע
שֶׁהוּא חָטָא וְסָפַר לְשׁוֹן הָרַע עֲלֵיהֶם, שאמר
עליהם שהם נעשו אכזרים על ידי שאכלו
אבר מן החי, והרי הוברר הדבר שאינם
אכזריים, ובכך היה בזיון ליוסף²⁷.

שר הטומאה הראה עם השעיר
שהשבתים ויתרו על כוחו של יוסף

וּבָזָה²⁷ יִתְרָן, לָמָּה אוֹתוֹ הִשָּׁר אִמּוֹן
מְנוּא, הָיָה לֹאֲקַח בְּיָדוֹ דְּקָא שְׁעִיר לְקַטְרֵג
וְכוּ, על מכירת יוסף, אף שלכאורה לא היתה
שחיטתו מעיקר המכירה. מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁכַּחְתִּים
שְׁחַטוּ הַשְּׁעִיר כַּמְצוּוֹתוֹ, כַּדִּי לְרַמּוֹ בְּכֵן שִׁישׁ

שְׁפָיִי מַעֲשֵׂיו של יוסף שלא היה צדיק ודיבר
לשון הרע על אחיו, הִנֵּה יוֹסֵף חַיֵּב מִיתָה²⁸,
משום שֶׁהִמְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע, רָאוּי לְהַשְׁלִיכוֹ
לְלִבָּיִם - שִׁיהַרְגוּהוּ וְיֵאֱכְלוּהוּ, כמו שאמרו
בגמרא (פסחים ק"ח, א)²⁹, ולכן נסתלק מעליו
הצלם אלוקים ושלטה בו חיה רעה³⁰. וּמִן
הַדִּין הָיוּ יְכוּלִים הֵם - הַשְּׁבֵטִים עֲצָמָם
לְהַרְגוֹ, וּמָה שֶׁמְכַרְוֵהוּ לִישְׁמַעְאֵלִים וְלֹא
הַרְגוּהוּ, לֹא הָיָה אֲלָא מְמַדַּת רַחֲמָנוּת, נמצא
שהם לא היו אכזרים כפי שהיה יוסף
סבור³¹. וַיִּוֹסֵף גַּלְקָה - נִעֲנַשׁ בַּשְּׁחִיטָה הַשְּׁעִיר
עֲזִים, שְׁנַתְפָּרְסֵם בְּמַעֲשֵׂה זֶה, הֵינּוּ עַל יְדֵי
שחיטתם את השעיר ודברי יעקב שאכן אמר

ציונים ומקורות

שמת על ידי חיה רעה, הרי זה סימן שהם סוברים
בכירור שמחמת חטאו הוא דומה לבהמה ואין בו
צלם אלקים, והיינו שהוא חייב מיתה לשיטתם, ומכח
זה הוכיחו לו את מדת רחמנותם היפך מה שהוא טען
עליהם, כי הרי עתה מותר להם להורגו, ומכל מקום
הם אינם הורגים אותו אלא מוכרים אותו, וגם היה
במעשה שחיטת השעיר עונש ליוסף, וכדלהלן
בהמשך דברי רבנו. ²⁷ ולכאורה עדיין לא
מבורר לפי דברי רבינו, מהו ביאור סוף דברי רש"י
שכתב 'אל אבר מן החי וישחטו שעיר עיזים, ולא
אכלוהו חי', שהרי עיקר ההוכחה שיוסף חטא, הוא
ממה שסבר יעקב על ידי דם השעיר שנשחט, שיוסף
נטרף על ידי חיה, ובוזה נתפרסם שיוסף חטא, ומה
הוסיף לזה מה שלא אכלוהו חי. ויתכן לומר שכוונתו
לומר שנענש בזה מדה כנגד מדה, שבאותו הדבר
שחשד אותם, שיש בהם מדת אכזריות, שאוכלים
אבר מן החי, במעשה זה עצמו שהם שחטו ולא אכלו
חי, נתגלה קלונו ונתפרסם הדבר שהוא חטא. [ולפי
תחילת דבריו שביאר שנתכוונו בשחיטתם לרמוז
שיש בידם מצות שחיטה, מובן מאד מה שדקדק
רש"י וכתב ששחטוהו כמצוותו ולא אכלוהו חי, ולכך
יש להם זכות מצות שחיטה, ואינם זקוקים לכוחו
וזכותו]. ²⁸ כוונת רבינו לסיים על פי תירוצו
הראשון בטעם ששחטו לפניו את השעיר, מפני שרצו

כט. שמי שחייב מיתה, מסתלק מעליו הצלם
אלוקים, כמו שכתב רש"י (שבת שם ד"ה כדרמי).
²⁹ לשון הגמרא, ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן
עזריה, כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע,
וכל המעיד עדות שקר בחבירו, ראוי להשליכו
לכלבים, שנאמר (שמות כב, ל) 'לכלב תשלכון אותו',
וכתיב בתריה (שם כג, א) 'לא תשא שמע שוא', וקרי
ביה 'לא תשיא'. ³⁰ ראה מאירי (מכות כג, א
ד"ה כל המספר) שביאר, שהמספר לשון הרע וכו' וכל
כיוצא בזה 'אינו בצורת האדם העצמית, ואינו ראוי
להקרא אדם אחר המות, נמשל כבהמות נדמה', ע"כ.
ומבואר בדבריו כדברי רבינו, שהמספר לשון הרע,
מסתלק מעליו הצלם אלקים [אלא שלפירוש המאירי,
ראוי להשליכו לכלבים היינו אחר מיתתו, ואילו
מדברי רבינו מבואר שדברי הגמרא הם אמילו בחייו].
³¹ בדברי רבינו מבואר, שבא ליישב שייכות
שחיטת השעיר עיזים עם העונש ליוסף, שעיקר
ההוכחה שאינם אכזריים הוא ממה שמכרוהו ולא
הרגוהו אף שהוא חייב מיתה מפני שדיבר לשון הרע,
ומה שאמרו חז"ל שבמה ששחטו שעיר עיזים היה
תשובה כנגד טענת יוסף [ולכאורה קשה, בשחיטת
שעיר עיזים פעם אחת, מה ראה יש שהם נמנעים ככל
אכילתם מאכילת אבר מן החי], היינו שבכך ששחטו
את השעיר בשביל דמו, והיו בטוחים שיעקב יאמין

לְרִמּוֹ שְׁיֵשׁ בְּיָדָם מְצוֹת לְהַנְצִל מֵעֲשׂוֹ. וְלֵאחֶר מִיתַתֶּם, שְׁלֹא הָיָה בְּיִשְׂרָאֵל כָּל כֶּף זָכוֹת, אִזְ לָקַח בְּיָדוֹ הַשְּׁעִיר וְכוּ'.

וַעֲדִין יֵשׁ לְדַקְדָּק עַל מַה שֶּׁפָּתַב (רש"י בראשית לו, ב), שְׁעַל הַדְּבָה שְׁחֻשׁוּדִים עַל הַעֲרִיּוֹת, וְיִתְשָׂא אֶשֶׁת

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאָר

שחטא במה שדיבר עליהם לשון הרע, על ידי שיעקב האמין ואמר שחיה רעה אכלתהו, ואם כן, הרי זה סימן שאינו צדיק. ושחטו את השעיר לפניו דווקא, בכדי להראות לו שהם רחמנים בכך שלא הרגוהו אף שהם סבורים שהוא חייב מיתה מן הדין¹⁵.

דקדוק שהתגרות אשת פוטיפר ביוסף גרמה שזכה למלוכה וַעֲדִין יֵשׁ לְדַקְדָּק עַל מַה שֶּׁפָּתַב רש"י (בראשית לו, ב), שְׁעַל הַדְּבָה שְׁדִיבֵר יוֹסֵף עַל אַחִיו שְׁחֻשׁוּדִים עַל הַעֲרִיּוֹת, לָקַח אֶשֶׁת פוטיפר התגרתה ביוסף להכשילו באיסור אשת איש, ככתוב וְיִתְשָׂא אֶשֶׁת אֲדֹנָיו אֵת יְעִנְיָהָ וְכוּ' (בראשית לט, ז)¹⁷.

ציונים ומקורות

שכל ענין שחיטת השעיר היה לרמוז כנגד הנצחון שלהם על עשו, ומשום כן כשבא לקטרג על עון מכירת יוסף תופס את השעיר כדי לכלול גם ענין זה שרמזו השבטים בעת השחיטה¹⁶. וכן מתורצים כל הקושיות [כפי הסדר שכתבם רבנו]:

א. הקושיא השניה מדוע שחטו השעיר בפניו, מתורצת, שהם שחטו את השעיר לפניו דווקא, להראות לו שגם בלעדיו יתגברו על כוחו של עשו בכח מצות שחיטה. ועוד, בכדי להראות לו שהם עתידים לטבול בדמו את כתונתו על דעת שיעקב בוודאי יאמר שחיה רעה אכלתהו, והרי זה סימן שאינו צדיק, ואם כן מוכח שהם רחמנים בכך שלא הרגו אותו אף שהם סבורים שהוא חייב מיתה מן הדין. ב. הקושיא הראשונה מה נלקח בשחיטת השעיר, מיושבת, שיוסף נענש על ידי שחיטת השעיר, שבזה נתפרסם שחטא במה שדיבר עליהם לשון הרע, שהרי אינם אכזריים כפי שמוכח ממה שלא הרגוהו. ג. השר של מצרים מקטרג עליהם דוקא על ידי השעיר, לפי שבזה הראו שרק על ידי המצוות מנצחים את עשו, וגם שהראו שאינם חפצים בכוחו של יוסף לנצח את עשו, ומחשבתם זו גרמה להם למוכרו. ויש לעיין בעיקר פירושינו בדברי רבינו, שכתב ליישב קושיותיו בשני דרכים, ואין שייכות בין שני העניינים, מה שכתב אודות קיום מצות השחיטה להנצל מעשו, ומה שכתב בענין האכזריות שדיבר

בְּיָדָם מְצוֹת לְהַנְצִל מֵעֲשׂוֹ, ואינם צריכים להגיע לכוחו של יוסף.

וְלֵאחֶר מִיתַתֶּם שֶׁל הַשְּׁבֻטִים, שְׁכַבֵּר אֵל הָיָה בְּיִשְׂרָאֵל כָּל כֶּף זָכוֹת - שהואיל ומתו לא היו מגינים על ישראל בצדקותם ובמצוות שהיו מקיימים, אִזְ לָקַח בְּיָדוֹ הַשְּׁעִיר וְכוּ', כדי לקטרג על ישראל ולהזכיר את מה שהראו בשחיטתו, שרק בכח המצוות שהם מקיימים יוכלו לגבור על כוחו של עשו, והואיל שנתבטלה זכות השבטים, ועתה ישראל אין מקיימים המצוות, אפשר לנצחם¹⁸.

ומבואר לפי ביאורו של רבינו, שיוסף נענש על ידי שחיטת השעיר, שבזה נתפרסם

לרמוז לו שאינם צריכים לכוחו כדי לנצח את עשו. ובאמת מקום דברי רבינו אלו הוא לעיל [קודם ביאורו על ענין האכזריות שבאכילת אבר מן החי], אלא מאחר שכתב תירוץ אחד בביאור הענין ששחטו את השעיר לפניו, הוסיף לבאר עוד תירוץ ובכך יישב גם את קושייתו הראשונה, וכדרכו בכל מקום לתרוץ על ראשון ראשון, ואז שב ליישב את הקושיה הג' בדברי המגלה עמוקות. ויתכן לפרש שכל דברי רבינו הם המשך אחד, שעוסק ליישב דקדוק לשון רש"י, וממילא מובן בפשיטות המשך וחיבורו דבריו שסמך לתרוץ שתי קושיותיו הראשונות, ובכך יתיישבו על נכון דקדוק כל דברי רש"י, ולאחר מכן תרוץ קושייתו השלישית בענין הקטרוג¹⁹.

עוד, שאחז השעיר להזכיר מה שהוכיחו במעשיהם שאינם רוצים להשתמש בגבורתו של יוסף להיות שטנו של עשו, וכיון שאינם חפצים בכוחו של יוסף, ח'ו ניתן הכח לנצחם. ויש לבאר על פי פשטות לשון מוהר"ן שהביא רבינו שהקטרוג הוא על עון 'מכירת יוסף', שכיון שמחשבתם זו שאינם זוקקים לכוחו והוא מתנשא עליהם שלא כדין, היא גרמה להם לשנוא אותו ולמכרו, כיון שלדעתם אין להם צורך בו, וממילא במעשה שחיטת שעיר זה מתעורר ביותר החטא של המכירה. ונרבעו רק הרחיב לבאר מדוע בכדי לעורר חטא מכירת יוסף אוחו המקטרג את השעיר, שלכאורה זה דבר צדדי, על כך ביאר רבנו

וַיֵּשׁ לְוֹמֵר, מִכָּל מְקוֹם מִיַּד הַרְהוּר לֵאמֹר
 יֵצֵא, בְּדַאמְרִינָן בְּסוּטָה (לו, ב; ועיין
 תנחומא וישב סימן ט), מְלַמֵּד שְׁעָלוּ שְׁנֵיהֶם
 לְמַטָּה עֲרָמִים וְכוּ'.

אֲדִנְיוּ אֶת עֵינֵיהּ וְכוּ' (בראשית לט, ז), וְהָלֵא
 אֲדַרְבָּא, זֶה הָיָה שָׁבַח לוֹ, שְׁזָכָה לְמַלּוּכָה
 בְּשִׁבְלֵי זֶה, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה
 (ב"ר ז, ג), פָּה שְׁלֵא נִשְׁק בְּעֵבְרָה וְכוּ'.

זרע שמשון המבאר

העונשים השונים שבאו על יוסף מהתגרות אשת פוטיפר
 וַיֵּשׁ לְוֹמֵר, שֶׁמִּכָּל מְקוֹם מִיַּד הַרְהוּר
 עבירה לא יצא יוסף^ט, אלא נכשל בהרהור
 עבירה בשעת הנסיון, בְּדַאמְרִינָן בְּגִמְרָא
 סוּטָה (לו, ב; ועיין תנחומא וישב סימן ט)¹⁰,
 שהפסוק (בראשית לט, יב) וְתִתְפַּשֶּׁהוּ בְּכַגְדוֹ
 לֵאמֹר שְׂכָבָה עִמִּי, מְלַמֵּד שְׁעָלוּ שְׁנֵיהֶם
 לְמַטָּה עֲרָמִים וְכוּ'¹¹, הרי שמתחילה בא
 יוסף לידי הרהור עבירה, אלא שאחר כך
 עמד בנסיון וניצל מהעבירה עצמה. ומה
 שהזדמן לו זה המעשה שממנו בא להרהור
 עבירה, היה עונש על מה שהוציא דיבה
 על אחיו, באמרו שהם חשודים על
 העריות¹².

וקשה, וְהָלֵא אֲדַרְבָּא, זֶה - המעשה עם
 אשת פוטיפר שיוסף עמד בניסיון ולא נכשל
 בה, הִנֵּה שָׁבַח לוֹ לְיוֹסֵף, שְׁזָכָה לְמַלּוּכָה -
 להיות משנה למלך במצרים בְּשִׁבְלֵי - בשכר
 זֶה, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (ב"ר ז, ג) א'¹³,
 שההפך של יוסף הצדיק, שְׁלֵא נִשְׁק בְּעֵבְרָה
 וְכוּ' עם אשת פוטיפר, נתקיים בו הפסוק
 (בראשית מא, מ) וְעַל פִּיךָ יִשְׁק כָּל עַמִּי,
 כלומר, כל צרכי עמי - עם מצרים, יהיו
 נעשים על פיך ובפקודתך, לפי שאתה תהיה
 המשנה למלך. הרי שעל ידי הנסיון עם אשת
 פוטיפר שעמד בו יוסף, זכה למלכות. ואם
 כן קשה, שהיאך אמרו שהנסיון עם אשת
 פוטיפר, היה עונש על הלשון הרע שדיבר
 על אחיו, הלא רק הרויח מכך.

ציונים ומקורות

הביתה לעשות מלאכתו (שם), רב ושמואל, חד אמר,
 לעשות מלאכתו ממש. וחד אמר, לעשות צרכיו
 [תשמיש] כנס, ע"כ. ובמדרש תנחומא (וישב סימן ט)
 איתא, וְתִתְפַּשֶּׁהוּ בְּכַגְדוֹ (שם לט, יב), ועלה עמה
 למטה, ובקש עצמו ולא שמה, שראה דמות דיוקנו
 של אביו והפיל עצמו בקרקע, ונעץ עשר אצבעותיו
 בקרקע, למה מידי אביר יעקב (שם מט, כד).
 מא. והלימוד הוא, שאם היה יוסף לבוש בלבושו,
 מה הועילה תפיסת בגדו לומר 'שכבה עמי', והרי
 היה יכול להשמיט ממנה על ידי שיפשיט את מלבושו
 ויצא. אלא בעל כרחך צריך לומר, שהיה בלי
 מלבושו, ונתכוין ח"ו לדבר עבירה, ואחר כך התחרט
 יוסף ורצה ללבוש את בגדו ולצאת, ואז תפשה היא
 את בגדו ולא הניחתו ללבושו. על פי פירוש הרי"ף על
 העין יעקב (ד"ה מלמד). מ.ב. מבואר בספרי
 המקובלים [ספר יצירה (פ"א מ"ב, פ"ו מ"ח), שערי
 אורה (הספירה הב'), עץ חיים (של"ט פ"ד), טעמי
 המצוות (פרשת לך לך ד"ה גמ זה)] שברית הלשון
 וברית המעור הם מכוונים זה מול זה. ויש לומר,
 שלכך מחמת הדיבה שהוציא, שפגם בברית הלשון,
 נדחמן לו להיכשל בהרהור עבירה ענין ברית המעור.
 וראה בזה בספר בת עין (פרשת וישב ד"ה והנה לפני).

עליהם יוסף. ולכאורה ממה שלא נקט רבינו בלשונו
 כך, ולא הדגיש בדבריו שהמה תירוצים מחולקים,
 משמע קצת שהכל המשך אחד, וצריך תלמוד].
 ז.ו. לשון הפסוק, וַיְהִי אַחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתֵּשֶׂא
 אֶשֶׁת אֲדִנְיוּ אֶת עֵינֶיהָ אֶל יוֹסֵף וַתֹּאמֶר עִמִּי.
 ח. לשון המדרש, וַיֹּאמֶר פְּרַעַה אֶל יוֹסֵף, וַיִּסֶר
 פְּרַעַה וְגו' (בראשית מא, מ-מג), אמר רבן שמעון בן
 גמליאל, יוסף משלו נתנו לו, פיו שלא נשק בעבירה,
 ועל פיך ישק כל עמי. גופו שלא נגע בעבירה,
 וילבש אותו בגדי שש'. צוארו שלא הרכין לעבירה,
 וישם רביד הזהב על צוארו. ידיו שלא משמשו
 בעבירה, ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתן אותה
 על יד יוסף. רגליו שלא פסעו בעבירה, ויתן וירכבו
 על קרוכין. וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו,
 מחשבה שלא חשבה בעבירה, תבא ותקרא חכמה,
 ויקראו לפניו אברך' אב בחכמה ורך בשנים.
 ט. מליצת לשון על פי לשון הגמרא (שבת סד, א),
 אם מידי עבירה יצאנו, מידי הרהור לא יצאנו.
 מ. הלשון שמביא רבינו הוא בעין יעקב. ובגמרא שם
 איתא, יוסף מאי היא, דכתיב (בראשית לט, יא) וַיְהִי
 כַּהֵימֹם הַזֶּה וַיבֹּא הַבֵּיתָה לַעֲשׂוֹת מְלֹאכְתּוֹ, אמר רבי
 יוחנן, מלמד ששניהם לדבר עבירה נתכוונו. ויבא

וְעוֹד, שְׁהִיָּה לוֹ בִּשְׁת מַהֲלָעוּ שְׁהִי
הָעוֹלָם סוֹבְרִים שְׁהוּא רָצָה
לְשָׁכַב עִמָּה, וְהִיא לֹא רָצְתָה.
וְעוֹד, שְׁבִשְׁבִיל זֶה יֵשֶׁב כְּמָה שְׁנִים
בְּבֵית הָאֲסוּרִים (בראשית לט, כ).

וְעוֹד, שְׁהִיָּה לוֹ בִּשְׁת מַהֲלָעוּ שְׁהִי
הָעוֹלָם סוֹבְרִים שְׁהוּא רָצָה
לְשָׁכַב עִמָּה, וְהִיא לֹא רָצְתָה.
וְעוֹד, שְׁבִשְׁבִיל זֶה יֵשֶׁב כְּמָה שְׁנִים
בְּבֵית הָאֲסוּרִים (בראשית לט, כ).

ט

לְחֶם, רַבִּי אַחֲוָה בַר זְעִירָא אָמַר, עֲבַרְתָּן
שֶׁל שְׁבֻטִים זְכוּרָה הוּא לְעוֹלָם, תִּקְוָה

מִדְרָשׁ רַבָּה (ב"ר פד, יז) עַל הַפְּסוּק
(בראשית לו, כה) 'וַיֵּשְׁבוּ לֵאכֹל

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאָר

וְעוֹד נִעֲנַשׁ בַּמַּעֲשֵׂה שֶׁל אֶשֶׁת פּוּטִיפֹר,
י"ב שְׁבֻטִים, כֶּשֶׁם שֶׁנּוֹלְדוּ לִיעֶקֶב אֲבִיו,
וְכִדְאֲמַרְיָן בַּגְּמָרָא בְּפֶרֶק ז' דְּסוּטָה (לו, ב)²⁰,
[רֵאשִׁי מִשְׁפּוּחֹת] כֶּשֶׁם שְׁיִצְאוּ מִיַּעֲקֹב
אֲבִיו²¹, אֲרָא שְׁיִצְאָ לֹא זָרְעוּ מִבֵּין צְפָרְנִי
יְדִיו, כְּדִכְתִּיב (בראשית מט, כד)²² 'וַיִּפְּזוּ זָרְעֵי
יְדִיו' וְכוּ'. וְלִכֵּן, אִף שֶׁלִּבְסוּף יֵצֵא לְיוֹסֵף
מִלּוּכָה מִהַמַּעֲשֵׂה שֶׁל אֶשֶׁת פּוּטִיפֹר, מִכֹּל
מִקּוּם הִיָּה בַּמַּעֲשֵׂה זֶה גַם עוֹנֵשׁ, לְפִי שְׁבֹא
עַל יְדֵי כֵן לֵארְבַּע רַעוּת. א. הִרְהוּר עֲבִירָה.
ב. יִצְיָאֵת לַעֲזוּ עֲלִיו. ג. יִשְׁיִבָה בְּבֵית
הָאֲסוּרִים. ד. מִנִּיעַת הוֹלְדֵת י"ב שְׁבֻטִים.

וְעוֹד נִעֲנַשׁ בַּמַּעֲשֵׂה שֶׁל אֶשֶׁת פּוּטִיפֹר,
שְׁהִיָּה הִיָּה לֹא בִּשְׁת מַהֲלָעוּ שְׁהוּצִיָּה עֲלִיו
אֶשֶׁת פּוּטִיפֹר, שְׁהִיָּה הָעוֹלָם סוֹבְרִים
שֶׁהַמַּעֲשֵׂה הִיָּה לְהִיפֹךְ, שְׁהוּא רָצָה לְשָׁכַב
עִמָּה וְלַעֲבוֹר עֲבִירָה כֵּךְ, וְהִיא לֹא רָצְתָה,
וְכִמוּ שֶׁאֲמַרָה אֶשֶׁת פּוּטִיפֹר לֵאנָשִׁי בֵּיתָה
'רָאוּ הִבִּיא לָנוּ אִישׁ עֲבָרִי לְצַחֵק בְּנוּ פֶּא אֲלִי
לְשָׁכַב עִמָּי וְאֶקְרָא בְּקוֹל גְּדוֹל' (שם לט, יד).
וְעוֹד נִעֲנַשׁ, שְׁבִשְׁבִילֵי זֶה הַמַּעֲשֵׂה עִם
אֶשֶׁת פּוּטִיפֹר, יֵשֶׁב כְּמָה שְׁנִים בְּבֵית
הָאֲסוּרִים, כְּכַתוּב (שם לט, כ) 'וַיִּקַּח אֲדֹנָי יוֹסֵף
אֶתֹו וַיִּתְּנָהוּ אֶל בֵּית הַסֵּהֶר' וְגו'.

ט

מִכִּירַת יוֹסֵף גְּרֵמָה לְגִלּוֹת הַשְּׁכִינָה, אִךְ נוֹתַנַת תִּקְוָה לְסוּף הַגִּלּוֹת

הַפְּסוּק (בראשית לו, כה) 'וַיֵּשְׁבוּ לֵאכֹל לְחֶם,
רַבִּי אַחֲוָה בַר זְעִירָא אָמַר, עֲבַרְתָּן
שֶׁל שְׁבֻטִים שֶׁמְכָרוּ אֶת יוֹסֵף, זְכוּרָה הוּא

דְּקוּק בְּדַבְרֵי הַמְּדַרְשׁ שֶׁהַמְּכִירָה הִיא עֲבִירָה,
וְגַם תִּקְוָה לְעוֹלָם

אִמְרוּ בַּמְּדְרָשׁ רַבָּה (ב"ר פד, יז)²³ עַל

צִיּוּנִים וּמְקוֹדוֹת

מִה. לְשׁוֹן הַפְּסוּק, יִתְשָׁב בְּאִיתָן קִשְׁתוֹ וַיִּפְּזוּ זָרְעֵי
יְדֵיו מִיַּדֵי אֲבִירֵי יַעֲקֹב מִשָּׁם רָצָה אֲבָן יִשְׂרָאֵל.
א. לְשׁוֹן הַמְּדַרְשׁ, וַיֵּשְׁבוּ לֵאכֹל לְחֶם, אִמְרוּ רַבִּי אַחֲוָה
בַר זְעִירָא, עֲבִירַתָן שֶׁל שְׁבֻטִים, זְכוּרָה הִיא לְעוֹלָם,
תִּקְוָה הִיא לְעוֹלָם, וַיֵּשְׁבוּ לֵאכֹל לְחֶם, מֵאִכִּיל לְחֶם
לְכֹל בְּאֵי הָעוֹלָם. ג. לְשׁוֹן הַפְּסוּק, וַיֵּשְׁבוּ
לֵאכֹל לְחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וַהֲנָה אֲרֻחַת
יִשְׁמַעְאֵלִים בְּאֵה מְגַלְעָד וַיִּגְמְלֵיהֶם נִשְׂאִים נִכְאֵת וַצְרִי
וְלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיִם.

מִג. לְשׁוֹן הַגְּמָרָא, וְתִשְׁב בְּאִיתָן קִשְׁתוֹ, אִמְרוּ רַבִּי
יוֹחָנָן מִשׁוּם רַבִּי מֵאִיר, שֶׁשְׁבָה קִשְׁתוֹ לֵאיתָנוּ, וַיִּפְּזוּ
זָרְעֵי יְדִיו נִעֲזָן יְדֵיו בְּקִרְקַע וַיִּצְאָה שְׁכַבַת זָרְעוֹ מִבֵּין
צִיפּוֹרְנֵי יְדֵיו וְכוּ', תֵּנִיא, הִיָּה רַאוּי יוֹסֵף לְצִאת מִמֶּנּוּ
י"ב שְׁבֻטִים, כְּדֹךְ שִׁצְאוּ מִיַּעֲקֹב אֲבִיו, שֶׁנֵּאמַר (שם
לו, ב) 'אֵלֶּה תוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף', אֵלֶּה שִׁצְאָ שְׁכַבַת
זָרְעוֹ מִבֵּין צִיפּוֹרְנֵי יְדִיו. מִד. שֶׁהִיָּה דוּמָה
לְאֲבִיו. רֵאה חִידוּשֵׁי אַגוּדוֹת לְמַהר"ל (סוּטָה שם)
שֶׁהָרִיךְ לְבֹאֵר עֲנִין דְּבִיקוֹת יוֹסֵף בִּיעֶקֶב.

מֵאִמְרָם ז"ל
עֲבַרְתָּן שֶׁל
שְׁבֻטִים
זְכוּרָה הִיא
לְעוֹלָם תִּקְוָה
הִיא לְעוֹלָם

בָּלִים. אֲבָל כְּשֶׁגָּלָה יוֹסֵף וַגְּלָתָה הַשְּׂכִינָה כְּנִסַּת יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ, שְׁנָאֲמַר (בראשית לט, א), 'וְיוֹסֵף הוֹרֵד מִצְרַיִמָּה', גִּימְטְרִיא 'שְׂכִינָה' הַרְגָּלָה הַשְּׂכִינָה לַגְּלוּת, וְכִשְׁחַטְאוֹ בְּבֵית רֹאשׁוֹן וְשָׁנִי, בָּלָה חֲמָתוֹ בְּגָלוּת, שְׁנָאֲמַר (ירמיהו טו, א) 'שִׁלַּח מֵעַל פְּנֵי וָכוּ', כֵּן שְׁמַעְתִּי, עב"ל.

זרע שמשון המבואר

הַשְּׂנִי, עַל יִשְׂרָאֵל עֲצָמָם, כְּדִי לְהַעֲנִישׁם עַל עוֹנוֹתֵיהֶם, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל חָסִים וְשָׂלֹמִים בָּלִים - נִכְרָתִים מִן הָעוֹלָם כִּי לֹא הָיָה מוֹלִיכִם לַגְּלוּת.⁵

אֲבָל כְּשֶׁגָּלָה יוֹסֵף מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם, וַגְּלָתָה הַשְּׂכִינָה כְּנִסַּת יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ, שְׁנָאֲמַר (בראשית לט, א) 'וְיוֹסֵף הוֹרֵד מִצְרַיִמָּה', וְתִיבַת 'מִצְרַיִמָּה' הִיא גִימְטְרִיא 'שְׂכִינָה' [385], לְרַמֵּז שֶׁהַשְּׂכִינָה גָּלְתָה עִם יוֹסֵף לְמִצְרַיִם, וְעַל יְדֵי כֵן הַרְגָּלָה - הַתְּרַגְּלָה הַשְּׂכִינָה לַגְּלוּת, וְלִכְן כִּשְׁחַטְאוֹ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית רֹאשׁוֹן וּבְבֵית שְׁנִי, וְהָיוּ רְאוּיִים לְהַעֲנוֹשׁ עַל כֵּךְ, בְּפֶה הַקַּב"ה אֶת חֲמָתוֹ - כַּעֲסוֹ עֲלֵיהֶם בְּגָלוּת - עַל יְדֵי הַלִּיכָתָם לַגְּלוּת, שְׁנָאֲמַר (ירמיהו טו, א) 'שִׁלַּח מֵעַל פְּנֵי וָכוּ' וְיִצְאֵאוּ - הַקַּב"ה גִּזַּר לְשַׁלַּח וְלִהְיוֹצֵא אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ, וְשַׁעַל יְדֵי כֵן יִתְּכַפְּרוּ עַל עוֹנוֹתֵיהֶם, וְלֹא יִמָּוְטוּ. כֵּן שְׁמַעְתִּי, עב"ל.

ציונים ומקורות

עִמָּהֶם, וְהָיָה אֵינָה יִכְלָה לְהִיטֵב בְּגָלוּת, אוֹ שְׁאִין הַשְּׂכִינָה יִרְוֶצָה לְהִיטֵב בְּגָלוּת. וּמִמִּילָא לֹא הָיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְּכַפְּרִים אֲלֵא עַל יְדֵי שִׁישְׁפוֹךְ הַקַּב"ה כַּעֲסוֹ עַל גּוֹפָם. ו. בְּשַׁפְתֵי כְּהֵן שִׁמְבִיא רְבִינוּ מְדַבְּרִיו, כְּתוּב 'וַגְּלָתָה הַשְּׂכִינָה כִּכְיֹכֹל עִמּוֹ'. וּלְפִי זֶה, נִרְאָה שֶׁיֵּשׁ לְהַגִּיחַ בְּלִשׁוֹן רְבִינוּ וּלְמַחֹק אֶת הַתִּיבּוֹת 'כְּנִסַּת יִשְׂרָאֵל', וּבִמְקוֹמָן לְכַתּוּב 'כִּכְיֹכֹל'. ז. לִשׁוֹן הַפְּסוּק, 'וְיוֹסֵף הוֹרֵד מִצְרַיִמָּה וַיִּקְנֶהוּ פוֹטִיפֶר סְרִיס פְּרָעָה שֶׁר הִטְבִּיחִים אִישׁ מִצְרִי מִיַּד הַיִּשְׁמַעְאֵלִים אֲשֶׁר הוֹרְדֵהוּ שָׁמָּה'. ח. לִשׁוֹן הַפְּסוּק, 'וְיִצְאֵמָּה ה' אֵלֵי אִם יִצְמַד מִשָּׁה וְשִׁמְוֹאֵל לְפָנָי אִין נִפְשִׁי אֵל הָעָם הָיָה שִׁלַּח מֵעַל פְּנֵי וָיִצְאֵאוּ'. ט. וְהָיָה אֲפֶשֶׁר לְעִשׂוֹת כֵּן רַק מַחֲמַת הַשְּׂכִינָה כְּכִי הוֹרְגָלָה לְהִיטֵב בְּגָלוּת

הִיא לְעוֹלָם, עב"ל. צְרִיד עֵיוֹן, שְׁלֹכְאוֹרָה הֵם תְּרַתֵּי דְסַתְרָן אֶהְדְּדִי. וְיִשׁ לֹמַר, שְׁפַתְּב הַשְּׁפַתִּי כְּהֵן (פרשת וישב ד"ה מצאתי) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, שְׁמַעְתִּי, שְׁמִכִּירַת יוֹסֵף הוֹעִיָּלָה לַגְּלוּת, שְׁאֲלִמְלֵא כֵן, הָיָה שׁוֹפֵף חֲמָתוֹ בְּבֵית רֹאשׁוֹן אוֹ בְּבֵית שְׁנֵי עַל יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ חָסִים וְשָׁלֹמִים

לְעוֹלָם וְעַד, תִּקְוָה⁶ הִיא לְעוֹלָם, עב"ל.

צְרִיד עֵיוֹן דְּבַכְרֵי הַמְּדַרְשׁ, שְׁלֹכְאוֹרָה הֵם תְּרַתֵּי דְסַתְרָן אֶהְדְּדִי - שְׁנֵי דְבָרִים שְׁסוֹתֵרִים הָאֶחָד אֶת הַשְּׁנִי, שְׁבַתְּחִילָה אִמַּר, שְׁעֵבִירַת הַמְּכִירָה תִּיזְכַּר לְעוֹלָם, וְנִמְצָא שִׁיבַע עֲנִין רַע מִהַמְּכִירָה, וּבִסוּף דְּבַרְיוֹ אִמַּר, שֶׁהַעֲבִירָה הִיא תִּקְוָה לְעוֹלָם, הָרִי שִׁיבַע מִמֶּנָּה דְּבַר טוֹב.

כִּינן הַשְּׂכִינָה יִרְדָּה לְמִצְרַיִם,

הוֹרְגָלָה לִילֵךְ עִם יִשְׂרָאֵל בְּשֶׁאֵר גְּלוּתִים

וְיִשׁ לֹמַר, לְפִי מָה שְׁפַתְּב הַשְּׁפַתִּי כְּהֵן (פרשת וישב ד"ה מצאתי) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, שְׁמַעְתִּי, שְׁמִכִּירַת יוֹסֵף הוֹעִיָּלָה לַגְּלוּתֵי הַשְּׁנוֹת שְׁאֵלִיָּהֵן יִלְכוּ יִשְׂרָאֵל, וּבִזְהָ יִתְּכַפְּרוּ עוֹנוֹתֵיהֶם וְלֹא יִכְלוּ לְגַמְרֵי ח"ו, שְׁאֲלִמְלֵא - שֶׁאִם לֹא כֵן, הָיָה הַקַּב"ה שׁוֹפֵף כָּל חֲמָתוֹ - כַּעֲסוֹ עַל יִשְׂרָאֵל בְּזִמְנָן חוֹרְבָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן, אוֹ בְּזִמְנָן חוֹרְבָן הַבַּיִת הַמִּקְדָּשׁ

ג. דְּבַכְרֵי רְבִינוּ בְּהַמְּשֵׁךְ מְבוֹאֵר שֶׁכֵּן הוּא פִּירוּשׁ הַמְּדַרְשׁ לְדַעְתּוֹ, וּזְכִירָה זֶה הִיא לְרַעָה, כְּמוֹ שְׂרִבִּינוּ מְבֹאֵר וְהוֹלֵךְ. אֵךְ מִהַעֲזֵן יוֹסֵף שֶׁם נִרְאָה שִׁמְבֹאֵר שֶׁהִיא זְכִירָה לְטוֹבָה, וְהִיא זְכִירָה לְבֵאֵי הָעוֹלָם שֶׁעַל יְדֵי הַמְּכִירָה יִרְדָּה יוֹסֵף לְמִצְרַיִם וְהִצִּיל אֶת כָּל בְּאֵי הָעוֹלָם בְּכֵר וּלְחַם. וְכִיפֵה תוֹאֵר הַשְּׁלֵם (ד"ה זְכוּרָה) גֵּרַס בְּהַמְּשֵׁךְ, בְּמִקוֹם 'תִּקְוָה הִיא לְעוֹלָם', 'תִּקְוָעָה הִיא לְעוֹלָם', וְהוּא כְּמוֹ 'זְכוּרָה הִיא לְעוֹלָם', שְׂבִרִישָׁא. אֲלֵא שֶׁהַמְּדַרְשׁ כִּפְלֵ הַעֲנִין בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת. וּלְפִי גִירְסָתוֹ, גַּם כֵּן אִין שְׂתִירָה בְּדַבְּרֵי הַמְּדַרְשׁ. ד. רִשׁ"י גֵּרַס 'תִּקְנָה' הִיא לְעוֹלָם. וְרֵאָה עוֹד בְּהַעֲזֵן קוֹדְמָת. ה. וְיִשׁ לְבֹאֵר, שֶׁלִּכְן לֹא הָיָה יִכְוֹל הַקַּב"ה לְהַגְּלוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, כִּי כִּשְׂיִשְׂרָאֵל בְּגָלוּת גַּם הַשְּׂכִינָה בָּאָה

וְזָהוּ שְׂאֵמֶר הַמְדַרְשׁ, עֲבַרְתָּן שֶׁל שְׂבָטִים זְכוּרָה הִיא לְעוֹלָם, שֶׁהַשְּׂכִינָה מַחֲמַת עִוּוֹן זֶה צְרִיכָה לִילָךְ בְּגִלּוֹת בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, פְּדֻכְתִּיב (יחזקאל א, א) 'וְאָנֹכִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה' וְכו'.

אָמַנָּם מִצַּד אַחַר הִיא תְקוּהָ לְעוֹלָם, שְׂפָשֶׁם שֶׁהַשְּׂכִינָה חוֹזֶרֶת, כִּף יַחְזֵרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הַגְּלוּת, וְלָכֵן 'לִישׁוּעָתְךָ קוִינֵנו כָּל הַיּוֹם'.

זרע שמשון המבאָר

השבטים במכירת יוסף, היא זכורה לעולם לרעה, שבזה נגרם צער לשכינה שתרד עם ישראל בכל הגליות.

אָמַנָּם בדבר זה עצמו שירדה השכינה, מִצַּד אַחַר - לענין הגאולה שלאחר הגלות, העבירה של מכירת יוסף, היא תְקוּהָ טובה לְעוֹלָם, שְׂפָשֶׁם שהדבר ברור שֶׁהַשְּׂכִינָה חוֹזֶרֶת - תחזור למקומה מהגלות³⁷, כִּף גם הדבר ברור, שִׁיחְזֵרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הַגְּלוּת, שהרי כל זמן שישאל בגלות, גם השכינה נמצאת עמהם בגלות, וכמובא לעיל דרשת חז"ל, ועל כרחך לא תוכל השכינה לחזור מגלותה אלא אם כן יחזרו עמה ישראל, והיינו התקוה שיש לעולם מכך³⁸.

וְלָכֵן לִישׁוּעָתְךָ קוִינֵנו כָּל הַיּוֹם - אנחנו מקווים תמיד לישועתך, היינו שיהיה לה'

ציונים ומקורות

כך בשו"ת בנין ציון (ח"א סימן א) ז"ל, וזה גילוי השכינה אשר עליו ניבא ישעיהו שיחזור אלינו לעת הגאולה ב"ב 'ונגלה כבוד ה' וגו', ועל זה אנו מתפללים ותחיננה עיננו בשוכך לציון ומברכים המחזיר שכינתו לציון, שהיא השכינה בבחינה הראשונה מקור הקדושה. וז"ל המדרש זוטא (שה"ש א, ג), מנין אתה אומר שהשכינה חוזרת למקומה, שכן מצינו שהיה המקום מדבר עם משה מבין שני הכרובים, שנאמר (במדבר ז, פט) וישמע את הקול מדבר אליו [וגו'] מבין שני הכרובים, וכשעלתה למרום עלתה על כרוב אחד, שנאמר (תהלים יח, יא) יורכב על כרוב, משל למלך שסרחה עליו אשתו והוציאה, והיה לו ממנה שני בנים, לפי שהיה בלבו של מלך להחזירה ונהג אחת מן התינוקות והניח אחד אצלה, כך עשה הקדוש ברוך הוא, לפי שהיה גלוי לפניו שהשכינה עתידה להחזירה למקום, לא עלתה אלא על גבי אחד, כמה שנאמר 'יורכב על כרוב ויעף'. יג. כמבואר בילקוט שמעוני (תהלים רמו תשעה) ז"ל,

ירידת השכינה למצרים עם יוסף, תקוה שנחזור מגלותנו וְזָהוּ הַבִּיאוּר בַּמָּה שְׂאֵמֶר הַמְדַרְשׁ, עֲבַרְתָּן שֶׁל שְׂבָטִים זְכוּרָה הִיא לְעוֹלָם, והיא זכירה לרעה, לפי שֶׁהַשְּׂכִינָה מַחֲמַת עִוּוֹן זֶה של מכירת יוסף, שמחמתה ירדה גם השכינה לגלות למצרים, ומאחר שהורגלה בכך, וכמו שהתבאר, ולכך היא צְרִיכָה לִילָךְ עִוּוֹן זֶה בְּגִלּוֹת כָּל בַּחֲרוּבֵן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן, ובגלות אדום בחורבן הבית המקדש השני, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, פְּדֻכְתִּיב (יחזקאל א, א) 'וְאָנֹכִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה' וְכו', ודרשו רבותינו ז"ל בַּמְדַרְשׁ (איכ"ר פתיחתא לד, הו"ד בתוס' סוכה מה, א ד"ה אני)³⁹, שהפסוק הזה מרמז על הקב"ה, שאומר כביכול על עצמו, שהוא נמצא עם ישראל בגלותם, והוא כדי להציל את גופינו מחמתו של הקב"ה, ושישפוך כעסו רק על עצים ואבנים. ואכן מצד זה, עבירתם של

מאז שירדה עם יוסף למצרים, ולכך היתה יכולה שוב ללכת בגלות עם ישראל, וממילא יכול היה הקב"ה להענישם בגלות, ולא הצטרך לכלותם. י. לשון הפסוק, יָהִי בְּשִׁלְשִׁים שָׁנָה כְּרִבְעֵי בְּחֻמְשָׁה לַחֲדָשׁ וְאָנֹכִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה עַל נְהַר כְּבָר נִפְתַּחוּ הַשָּׁמַיִם וְאָרְאָה מִרְאוֹת אֱלֹקִים. יא. לשון המדרש, והוא אסור בויקים (ירמיהו מ, א), אמר רב אחא, כביכול, הוא והוא אסור בויקים, ודכוותיה כתיב 'ואני בתוך הגולה'. יב. ויש להוסיף, שהרי מצינו שכבר הבטיח הקב"ה שלא יחזור רק כשגם ישראל יחזור, וכמו שדרשו בילקוט שמעוני (תהלים רמו תשעה) מהפסוק 'למען יחלצוך' וכו' (תהלים ס, ז), כמובא בערה הלן. בפשיטות הטעם לומר שבוודאי השכינה תחזור למקומה, הוא כיון שלא יתכן שלעולם תהיה השכינה שרויה בגלות. ואולי ניתן לומר בזה גם סימוכין מפסוקי הנבואות, שמה שפשוט שהשכינה תחזור למקומה, הוא ממה שכתוב (ישעיהו מ, א) 'וְנִגְלָה כְבוֹד ה' וְרָאוּ כָּל בְּשָׂר יִחְדָּו פִּי ה' ה' דָּבָר', וכתב על

יב

יֵשׁ לְדַקְדָּק, מֵהוּ שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים 'וַיְהִי'
בְּפָסוּק אֶחָד.

וְעוֹד קָשָׁה, שֶׁהִיא לוֹ לֹמַר 'וַיִּשְׁרַת'
אֹתוֹ וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו'
וְכוּ', שֶׁתְּחִלָּה עֲבַד אוֹתוֹ וְאַחַר כֵּן מִצָּא
חֵן בְּעֵינָיו, וּמֵהוּ זֶה הַחֵן.

וּמֵהוּ שֶׁחֲזַר הַפְּתוּב לֹמַר 'וַיְהִי מֵאֵז

פָּסוּק (בראשית לט, ב-ה) 'וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף
וַיְהִי אִישׁ מְצַלִּיחַ וַיְהִי בְּבֵית
אֲדֹנָיו הַמִּצְרַיִ, וַיֵּרָא אֲדֹנָיו וְכוּ', וַיִּמְצָא
יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיִּשְׁרַת אֹתוֹ וַיִּפְקְדֵהוּ עַל
בֵּיתוֹ וְכָל יֵשׁ לוֹ וְכוּ', וַיְהִי מֵאֵז הַפְּקִיד
אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְכוּ' וַיִּכְרַךְ ה' אֶת בֵּית
הַמִּצְרַיִ וְכוּ'.

פסוק 'ויהי'
ה' את יוסף
וכו' וירא
אדניו וכו'
וימצא יוסף
חן בעיניו
וכו'

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאָר

ישועה והשכינה תחזור מהגלות למקומה¹, תחזור מגלותה, אזי גם אנחנו נחזור מפני שאנחנו בטוחים, שבעת שהשכינה

יב

ברכה בבית בזכות צדקתו של העבד

אֲדֹנָיו הַמִּצְרַיִ¹⁰. וְעוֹד קָשָׁה בְּמֵה שֶׁאִמַּר
הַכְּתוּב 'וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיִּשְׁרַת אֹתוֹ',
שֶׁהִיא לֹ לֹמַר 'וַיִּשְׁרַת אֹתוֹ וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן
בְּעֵינָיו' וְכוּ', כִּינן שֶׁתְּחִלָּה עֲבַד אוֹתוֹ וְרַק
אַחַר כֵּן כִּשְׁשִׁירַת אוֹתוֹ בְּאִמּוֹנָה מִצָּא חֵן
בְּעֵינָיו, וּמֵהוּ זֶה הַחֵן שֶׁמִּצָּא יוֹסֵף בְּעֵינָיו
קוֹדֵם שִׁשִּׁירַת אוֹתוֹ.

וְעוֹד קָשָׁה מֵהוּ שֶׁחֲזַר הַפְּתוּב לֹמַר 'וַיְהִי
מֵאֵז הַפְּקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ' וְגו' וַיִּכְרַךְ ה' אֶת
בֵּית הַמִּצְרַיִ בְּגִלְלַל יוֹסֵף וְכוּ', וְהִלָּא כִּבְרָ אִמַּר
'וַיִּפְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ' וְדִי הִיא לֹ לֹמַר
'וַיִּפְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ' וְכָל יֵשׁ לוֹ נִתֵּן בְּדָוֹ
וַיִּכְרַךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרַיִ וְכוּ'¹⁰.

דקדוקים באריכות לשון הפסוקים

בְּפָסוּק (בראשית לט, ב-ה) 'וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף
וַיְהִי אִישׁ מְצַלִּיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרַיִ,
'וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אֹתוֹ וְכָל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה
ה' מְצַלִּיחַ בְּדָוֹ' וְכוּ', 'וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו
וַיִּשְׁרַת אֹתוֹ וַיִּפְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְכָל יֵשׁ לוֹ
נִתֵּן בְּדָוֹ' וְכוּ', 'וַיְהִי מֵאֵז הַפְּקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ
וְעַל כָּל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ וְכוּ' וַיִּכְרַךְ ה' אֶת בֵּית
הַמִּצְרַיִ בְּגִלְלַל יוֹסֵף' וְכוּ'.

יֵשׁ לְדַקְדָּק, מֵהוּ שֶׁכַּפַּל הַפְּסוּק לְשׁוֹנוֹ
לְכַתּוּב שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים 'וַיְהִי' בְּפָסוּק אֶחָד,
וְהִיא דִי לֹמַר 'וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיִּצְלִיחַ בְּבֵית

צִיּוּנִים וּמְקוֹדוֹת

לישועתו של הקב"ה. ולפי דבריו, הפירוש הוא שאנחנו מצפים לישועתו של הקב"ה כביכול בעצמו. ולא כפשוטו שאנו מצפים שיושיע אותנו. ויש שכתבו [אהבת ציון (איכה ב, לב) לב שמוחה (שמיני עצרת תשל"ח)], לבאר בדרך זו את נוסח התפילה שבהמשך ברכה זו, 'ומצפים לך לישועה', שאנו מצפים לישועת הקב"ה כביכול. טו. וכבר עמדו בכך המפרשים, ראה אברבנאל (בשאלה הא'), ובצרוור המור, וכן בשפתי כהן, ובכלי יקר. טז. ראה מלבי"ם.

למען יחלצון ידידך הושיעה מינך וענני' (תהלים ס, ז), אמר הקדוש ברוך הוא, קץ נתתי לימיני, כל זמן שבני משועבדים תהא ימיני משועבדת, גאלתי בני גאלתי ימיני. יד. רבינו נקט כעין נוסח תפילה הנאמר בברכת 'את צמח דוד', 'כי לישועתך קרינו כל היום', ויתכן שנכלל בדבריו ביאור כוונת תפילה זו. ראה מה שכתב בפרי עץ חיים (שער העמידה פ"ט), שיש לכווין בבברכה זו, למה ששואלין לאדם [בשעת הדין שלאחר מותו] 'צפית לישועה' (שבת לא, א), ותכוין שאתה מן המצפים

וְלִבָּן אָמַר הַפְּתוּב 'וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף',
שְׁהִיָּה ה' אִתּוֹ, וְאִם כֵּן וְדָאֵי לֹא
הָיָה חֲשׂוֹד עַל הַעֲרֻוָּה, 'וַיְהִי אִישׁ
מִצְלִיחַ', וְאִם כֵּן וְדָאֵי לֹא הָיָה חֲשׂוֹד עַל
הַגְּזוּל, 'וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרַיִם, שְׁאָף
עַל פִּי שְׂאוֹתוֹ הַבֵּית הָיָה בֵּית מִצְרַיִם, וְלֹא
הָיָה רָאוּי לָזֶה, עִם כָּל זֶה הָיָה גַם שָׁם
ה' אִתּוֹ, וְהָיָה מִצְלִיחַ.
וּכְשֶׁהֲרָגִישׁ אֲדֹנָיו שְׁה' הָיָה אִתּוֹ
דְּוָקָא, וְהָיָה מִצְלִיחַ

הַפְּקִיד' וְכוּ' וְהֵלֵא כְּבָר אָמַר 'וַיִּפְקְדֵהוּ',
וְדִי הָיָה לוֹ לֹמַר 'וַיִּפְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְכָל
יֵשׁ לוֹ גִּתָּן בְּיָדוֹ, וַיִּבְרַךְ ה' אֶת בֵּית
הַמִּצְרַיִם' וְכוּ'.

וְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (ב"ר פו, ג) עַל פְּסוּק
(בראשית לט, א) 'וַיִּקְנֵהוּ פוֹטִיפָר',
כָּל הָעֲבָדִים חֲשׂוּדִים עַל הַגְּזוּל, אֲבָל זֶה
'וַיִּבְרַךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרַיִם בְּגִלְלַל יוֹסֵף',
כָּל הָעֲבָדִים חֲשׂוּדִים עַל הַעֲרֻוָּה, אֲבָל זֶה
'וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהֵי' (שם פסוק י), עב"ל.

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאָר

ביאור כפל לשון הפסוקים

זְבוּזָה יבואר אריכות לשון הפסוק, שֶׁכָּבַן
אָמַר הַפְּתוּב ג' פעמים 'וַיְהִי' לרמוז על
שלושה ענינים נפרדים שהיו אצלו, הראשון,
'וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף' לומר שְׁהִיָּה ה' אִתּוֹ, וְאִם
כֵּן שֶׁהֲשַׁכֵּינָה שְׁרוּיָה אֲצִלּוֹ בְּוָדָאֵי לֹא הָיָה
חֲשׂוֹד עַל הַעֲרֻוָּה. השני, 'וַיְהִי אִישׁ מִצְלִיחַ'
בכל מעשיו, וְאִם כֵּן וְדָאֵי לֹא הָיָה חֲשׂוֹד עַל
הַגְּזוּל, מאחר שהיתה ההצלחה שְׁרוּיָה
במעשי ידיו ואין לו צורך לבוא לידי גזל.
השלישי, 'וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרַיִם', שְׁאָף
עַל פִּי שְׂאוֹתוֹ הַבֵּית הָיָה בֵּית מִצְרַיִם
וְלֹא הָיָה רָאוּי לָזֶה שִׁיְהִיָּה ה' בַּמְּקוֹם גְּרוּע
כזה, עִם כָּל זֶה מַחֲמַת גּוֹדֵל צְדָקְתוֹ הָיָה גַם
שָׁם ה' אִתּוֹ וְהָיָה מִצְלִיחַ בִּידוֹ.¹⁰

כשנתמנה יוסף על הבית שרתה שם הברכה

וּכְשֶׁהֲרָגִישׁ אֲדֹנָיו שְׁה' הָיָה אִתּוֹ - עִם
יוסף דְּוָקָא, וְהָיָה יוֹסֵף מִצְלִיחַ בְּכָל אֲשֶׁר

מעלת יוסף שלא נחשד על הגזל ועל העררה

יֵישׁ לַפְּרֵשׁ עַל פִּי מַה דְּאִיתָא בְּמִדְרָשׁ
רַבָּה (עיין ב"ר פו, ג), עַל הַפְּסוּק 'וַיִּוֹסֵף הַיּוֹרֵד
מִצְרַיִמָּה וַיִּקְנֵהוּ פוֹטִיפָר' (בראשית לט, א), כִּי
לֹא הִיָּה יוֹסֵף עַבְד כְּכֹל הָעֲבָדִים, שֶׁכָּל
הָעֲבָדִים מַחֲסִרִים מִמּוֹן רַבִּים מֵאֲחַר שֶׁהִם
חֲשׂוּדִים עַל הַגְּזוּל וְגוֹזְלִים מִבֵּית רַבִּים,¹¹ אֲבָל
זֶה - יוֹסֵף, אֲדַרְבֵּה, נִיתוּסֵף מִמּוֹן רַבּוֹ
בַּעֲבוּרוֹ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב 'וַיִּבְרַךְ ה' אֶת בֵּית
הַמִּצְרַיִם בְּגִלְלַל יוֹסֵף', שֶׁהִיָּתָה הַבְּרַכָּה שְׁרוּיָה
בבית רבו והיה ממונו מתרבה בזכותו, וְלֹא
עוֹד אֵלָּא שֶׁכָּל הָעֲבָדִים חֲשׂוּדִים עַל
הַעֲרֻוָּה, וְהֵם פְּרוּצִים וְחַיִּים חַיֵּי הַפְּקִיד,¹²
אֲבָל זֶה [יוסף] הִיָּה גוֹדֵר עֲצָמוֹ מִן הָעֲרוּוָּה,
וְסִירַב לְהִישָׁמַע לַפִּתּוּי אִשֶׁת פוֹטִיפָר 'וְלֹא
שָׁמַע אֱלֹהֵיָהּ וְכוּ' לְהִיּוֹת עִמָּה', עַד כָּאֵן
לְשׁוֹנוֹ.¹³

ציזנים ומקודות

בגמרא (מגילה ו, א), כל הנוטל ממך בלא דמים, אינו
מועיל בפרקמטיא שלו כלום. וראה עוד גור אריה
(בראשית כא, ל) שכתב לבאר במריבת אבימלך עם
אברהם בענין הבארות, שהיות שהבאר של אברהם
היה עתה גזול ביד אבימלך, לא היה ספק לאברהם
שאינן הבאר נובע כדרך הבאר שהוא עולה ומקורו
מתברך, כיון שהוא גזול ואין ברכה בדבר הגזול,
וכמו שכתוב (ירמיה יז, יא) 'עושר ולא במשפט בחצי
ימיו יעזבנו'. כא. וזהו ג' פעמים 'ויהי', שהיה

יז. כדאיתא במשנה (אבות פ"ב מ"ז) מרבה עבדים
מרבה גזל. יח. כפי שאמרו (גיטין יג, א), עבדא
בהפקירא ניחא ליה, זילא ליה שכיחא ליה פריצה
ליה. יט. לשון המדרש: כל העבדים חשודים
על הגזל, אבל זה וילקט יוסף את כל הכסף. כל
העבדים חשודים על העררה, אבל זה ולא שמע
אליה. כ. ועוד, שאם הוא מצליח הרי זה סימן
והוכחה שאין לחושדו על הגזל, שאם היה ממונו
בגזילה, לא היה רואה בהם הצלחה וכעין מה שמצינו

בְּבֵיתוֹ בְּזִכּוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף. וְכֵן הָיָה, שְׁמִידָה שֶׁהִפְקִיד אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ, הִרְגִישׁ שֶׁנִּשְׁתַּלְחָה הַבְּרָכָה בְּבֵיתוֹ, וְזֶהוּ 'וַיְהִי מֵאִזְ הַפְּקִיד אֹתוֹ' וכו'.

וּבָזֶה יוֹבֵן מֵאִי דְאִמְרִינוּ בְּפֶרֶק ד' דְּסִנְהֶדְרִין (לט, ב), אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הֵכִי אָמַר לוֹ אַחָאָב לְעוֹבְדֵיהּ, בִּיעָקֵב כְּתִיב (בראשית ל, כז) 'נַחֲשָׁתִי וַיְבָרְכֵנִי

בְּכָל אֲשֶׁר הָיָה עוֹשֶׂה, בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לְאַחֵרִים, אִזְ הַפִּיר שֶׁהָיָה כְּמוֹ סִגְלָה שְׂיִישׁ לוֹ לְיוֹסֵף, כְּמוֹ מִי שֶׁהוּא מְמַחֵה לְכַתֵּב קְמִיעִים, וְלָכֵן מֵצֵא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו, וְרָצָה שֶׁהוּא דוֹקָא יִשְׁרָת אוֹתוֹ, כְּדִי שִׁתְּהִיָּה הַהֲצִלָּחָה בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו.

וְלֹא דִי זֶה, אֲלֵא אִף 'וַיִּפְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ', כְּדִי שִׁתְּשַׁרְרָה הַבְּרָכָה אִף

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאָר

אֲצִלוּ, מַחֲמַת כֵּן מִינְהוּ לִשְׁרַת אוֹתוֹ בְּפִרְטוּת, וְעוֹד הוֹסִיף לְהַפְקִיד אוֹתוֹ עַל כָּל צִרְכֵי הַבַּיִת.²²

וְכֵן הָיָה, שְׁמִידָה שֶׁהִפְקִיד אוֹתוֹ לְהִיּוֹת מְמוֹנָה בְּבֵיתוֹ הִרְגִישׁ פּוֹטִיפֵר שֶׁנִּשְׁתַּלְחָה הַבְּרָכָה בְּבֵיתוֹ, וְזֶהוּ שְׁחֹר הַפְּסוּק וְאָמַר 'וַיְהִי מֵאִזְ הַפְּקִיד אוֹתוֹ וְגו' וַיְבָרְךָ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בְּגִלְלַת יוֹסֵף' וכו', אִף שֶׁכָּבַר נֹאמַר 'וַיִּפְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ',²³ לְהוֹדִיעַ שְׁתִּיכָף וּמִיד כִּשְׁהִפְקִיד אוֹתוֹ עַל הַבַּיִת הִרְגִישׁ בָּאֵה הַבְּרָכָה בְּבֵית.

הַהַבְּל בֵּין יַעֲקֹב וְיוֹסֵף וּבֵין עוֹבְדֵיהּ

וּבָזֶה יוֹבֵן מֵאִי דְאִמְרִינוּ בְּפֶרֶק ד' דְּסִנְהֶדְרִין (לט, ב), אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הֵכִי אָמַר לוֹ אַחָאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְעוֹבְדֵיהּ הַנְּבִיאָה שְׁהִיָּה מְמוֹנָה עַל בֵּיתוֹ,²⁴ בִּיעָקֵב כְּתִיב (שם ל, כז) 'וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָכֵן נַחֲשָׁתִי וַיְבָרְכֵנִי ה' בְּגִלְלָתִי',²⁵ שְׁנַתְּכֵרְךָ בֵּיתוֹ שֶׁל לָבֵן בְּגִלְלַת יַעֲקֹב,

צִיּוּנִים וּמְקוֹדוֹת

אוֹתוֹ, אַחַר שֶׁכָּבַר מֵוִיפְקִידוֹ עַל בֵּיתוֹ. כֵּה. לְשׁוֹן הַגְּמֵרָא, כְּתִיב 'וַיִּקְרָא אַחָאָב אֶל עַבְדֵיהּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְעוֹבְדֵיהּ הִיָּה יִרָא ה' מֵאִד' (מלכים א יח, ג), מֵאִי קָאֵמַר קְרָא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר לִיה בִּיעָקֵב כְּתִיב 'נַחֲשָׁתִי וַיְבָרְכֵנִי ה' בְּגִלְלָתִי' (בראשית ל, כז), בְּיוֹסֵף כְּתִיב 'וַיְבָרְךָ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בְּגִלְלַת יוֹסֵף' (שם לט, ה), בֵּיתָא דֵההוּא גְּבֵרָא לֹא הוּוּ מִיבְרִיךְ, שְׂמָא לֹא יִרָא אֱלֹהִים אַתָּה. יִצְתָה בַת קוֹל וְאִמְרָה וְעוֹבְדֵיהּ הִיָּה יִרָא אֶת ה' מֵאִד, אֲבַל בֵּיתוֹ שֶׁל אַחָאָב אֵינוֹ מְזוּמָן לְבִרְכָה. כו. שְׁנֹאֵמַר (מלכים א יח, ג) 'וַיִּקְרָא אַחָאָב אֶל עַבְדֵיהּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת'. כז. נְסִיתִי בְּנִיחּוּשׁ שְׁלִי וְנֹדַע לִי שְׁעַל יֶדְךָ בָּאֵה לִי

הָיָה עוֹשֶׂה, בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לְאַחֵרִים, אִזְ הַפִּיר אֲדוּנִיו שֶׁהָיָה כְּמוֹ סִגְלָה שְׂיִישׁ לוֹ לְיוֹסֵף הָיִיתָ הַהֲצִלָּחָה שְׂרוּיָה עִמוֹ מִחוּץ לְדֶרֶךְ הַטְּבַע, וְהָיָה זֶה כְּמוֹ מִי שֶׁהוּא מְמַחֵה לְכַתֵּב קְמִיעִים הַמוֹעִילִים לְהַצִּלָּחָה אוֹ לְרִפּוּאָה בְּדֶרֶךְ סְגוּלָה שְׂלֵא כְּדֶרֶךְ הַטְּבַע, כֵּךְ הִיָּתָה הַצִּלָּחָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף בְּדֶרֶךְ סְגוּלָה בְּלִתי טְבַעִית, וְלָכֵן מֵצֵא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו שֶׁל פּוֹטִיפֵר, וּמִשׁוּם כֵּךְ רָצָה שֶׁהוּא - יוֹסֵף דוֹקָא יִשְׁרָת אוֹתוֹ וְלֹא עֲבַד אַחַר כְּמוֹ שְׁכַתּוֹב 'וַיִּשְׁרָת אֹתוֹ',²⁶ כְּדִי שִׁתְּהִיָּה הַהֲצִלָּחָה שְׂרוּיָה בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו, וְלֹא דִי בִזְהָ, אֲלֵא אִף 'וַיִּפְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ' שִׁהִיָּה יוֹסֵף מְמוֹנָה עַל כָּל צִרְכֵי בֵּיתוֹ, כְּדִי שִׁתְּשַׁרְרָה הַבְּרָכָה אִף בְּבֵיתוֹ בְּזִכּוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף, וּמִשׁוּם כֵּךְ הַקְּדִים הַפְּסוּק לֹמַר 'וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו', וְהֵינּוּ שְׁכִיּוֹן שֶׁרָאָה פּוֹטִיפֵר סְגוּלָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף שֶׁהַבְּרָכָה שׁוֹרָה

שְׁמוֹר יוֹסֵף הָעֵרוּהּ, וְהִיָּה שְׁמוֹר מִן הַגְּזֵל, וְהִיָּתָה עִמוֹ הַשְׂכִּינָה גַם בְּבֵית הַמִּצְרִי. כב. וְהַכּוֹנוּנָה הִיא שְׁפּוֹטִיפֵר מִינָה אוֹתוֹ הָיִיתָ הַמְּשֻׁרָת שְׁלוֹ. כג. וְזֶה מְתוּרֵץ מֵהַשְּׁקֵשָׁה רַבִּינוּ לְמָה נֹאמַר 'וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיִּשְׁרָת אוֹתוֹ וַיִּפְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְכָל יֵשׁ לוֹ נֶתֶן בְּיָדוֹ, וְלֹא נֹאמַר מְקוֹדֵם שְׁשִׁירַת אוֹתוֹ וְהַפְּקִידוֹ עַל בֵּיתוֹ, וּמַחֲמַת כֵּךְ מֵצֵא חֵן בְּעֵינָיו. מִשׁוּם שְׂמִצִּיאַת הַחֵן הִיָּתָה כִּיּוֹן שֶׁרָאָה אוֹתוֹ מִצִּלִּיה בְּכָל דְּרִכּוּי, וְזֶה גֵרֵם שִׁמְנָה אוֹתוֹ לִשְׁרַת אוֹתוֹ וְכֵן לְהַפְקִיד אוֹתוֹ עַל כָּל בֵּיתוֹ. נִרְאָה גַם בְּאַלְשֵׁיךְ עַל הַפְּסוּק 'וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן'. כד. כְּמוֹ שֶׁהַקְּשָׁה רַבִּנוּ מִתְּחִילָה, מְדוּעַ כָּפַל הַכְּתוּב לְשׁוֹנוֹ לֹמַר 'מֵאִזְ הַפְּקִיד

וַיֵּשֶׁב לומר, דלעולם אף בבית המצרי לא היתה שורה הברכה, אי לאו שאדוניו מסר ליוסף כל מה שיש לו, כאלו הוא אדון ומושל בפל. אבל בעובדיה עם אחאב, לא היה אפשר זה, שהרי אחאב היה מלך, וביתו היה נקרא בית המלך, והמלכות שיר לעצמו, ואינו דומה לפוטיפר ולכן שהסיוח דעתם מנכסיהם ומבתיהם לאחר שמסרו הכל ביד יעקב ויוסף.

ה' בגלגלד, וביוסף כתיב 'ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף, וביתיה דההוא גברא לא קא מברך, שפא לא ירא אלהים הוא. יצתה בת קול ואמרה, 'ועבדיהו היה ירא את ה' מאד' (מלכים א יח, ג), וביתו של אחאב אינו מזמן לברכה, עד כאן.

וקשה, איד ותכן שבית המצרי יהיה מזמן לברכה יותר מביתו של אחאב.

מאמרים ז"ל
יצתה בת
קול ואמרה
עובדיה היה
ירא את ה'
וכן וביתו
של אחאב
אינו מזמן
לברכה

זרע שמישון המבאר

ליוסף כל מה שיש לו כאילו הוא - יוסף אדון ומושל בפל, ונחשב כל הבית כאילו הוא ביתו של יוסף, ומחמת כן נקרא שורתה הברכה בביתו של יוסף. אבל בעובדיה עם אחאב לא היה אפשר זה שיינתן רכוש אחאב ברשותו של עובדיה, שהרי אחאב היה מלך ישראל, וביתו היה נקרא בית המלך, והרי המלכות בודאי שיר לעצמו, ואף אם יתן כל רכושו לעובדיה, מכל מקום לא יותר על מלכותו, וממילא לא נקרא הבית על שמו של עובדיה, ומשום כך נמנעה הברכה מלשרות בבית אחאב, ואינו דומה לפוטיפר ולכן שהסיוח דעתם לגמרי מנכסיהם ומבתיהם לאחר שמסרו הכל ביד יעקב ויוסף, ובתיהם היה נחשב כביתם של יעקב ויוסף, ומכיון שכן מצאה הברכה מקום לחול בביתם של הצדיקים.^א

וכן ביוסף כתיב 'ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף, ואילו ביתיה דההוא גברא לא קא מברך - ביתו של אותו אדם [אחאב^ב] אינו מתברך בזכות עובדיה המופקד על ביתו, שפא לא ירא אלהים הוא עובדיה, ומשום כך אין בית אחאב אדוניו מתברך בשבילו, ויצתה בת קול ואמרה 'ועבדיה היה ירא את ה' מאד' (מלכים א יח, ג), ומכל מקום לא נתברך בית אחאב, משום שביתו של אחאב אינו מזמן לברכה מחמת רשותו, עד כאן. וקשה, איד ותכן שבית פוטיפר המצרי יהיה מזמן לברכה יותר מביתו של אחאב.^ב

עיקר הברכה כשנקרא הבית על שם הצדיק

ויש לומר, דלעולם אף בבית המצרי לא היתה שורה הברכה ולא היה מועיל זכותו של יוסף, אי לאו שאדוניו - פוטיפר מסר

ציונים ומקורות

ועדיין לא נתברך ביתו עד שהסירו מכל שירות כי שמו אדון לביתו, וזהו יופקידהו על ביתו, שהוא פקיד נגיד. ועד שהעלהו מדרגה אחרת והוא וכל יש לו, אפילו מה שאינו בביתו ובחומותיו, נתן בידו, אז שהשתר על הכל ביד ה' את בית המצרי. וזהו יוהי מאז הפקיד אותו בביתו וגם 'על כל אשר לו, מאז 'ויברך ה' את בית המצרי'. נראה גם במלבי"ם שלא היה הבית ראוי לברכה אם לא בזכות יוסף שהיה הבית נקרא על שמו.

ברכה. כח. על עצמו היה אומר 'ההוא גברא', כאדם התולה קללתו באחרים. כט. לשון הפסוק, 'ויקרא אחאב אל עבדיהו אשר על הבית ועבדיהו היה ירא את ה' מאד'. ל. ובמהרש"א הרגיש בזה, וכתב שבביתו של לבן ופרעה היו בנות כשרות שבזכותם התברך הבית, מה שאין כן בבית אחאב כל ביתו אינו מזמן לברכה. (וראה גם מה שביאר בזה באגרא דפרקא אות ריב ד"ה והנה יש להתבונן). לא. וכעין זה כתב באלשיך שם,

וּבְזֶה נִמְי נְבֵא לָתֵת טַעַם, מָה הָיָה לוֹ
 לְיוֹסֵף לְהָשִׁיב לְאִשְׁת פּוֹטִיפֶר,
 'הֵן אֲדֹנָי לֹא יָדַע אֶתִי מֵה' וְכו' (בראשית
 לט, ח). אֲלָא וַדַּאי בְּדַאמְרִינָן, בְּלֹמַר, הִנֵּה
 אֲדֹנָי מָסַר לִי הַכֹּל כְּדִי שְׁתַּחֲוֹל עָלָיו
 הַבְּרָכָה, וְלָמָּה זֶה, מִפְּנֵי שֶׁה' אֵתִי, וְאִיךָ
 אֶעֱשֶׂה' אִם פֶּן 'הִרְעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת
 וְחֻטְאֵתִי לְאַלֵּהִים' (שם פסוק ט).

פסוק 'הן'
 אדני לא ידע
 אתי מה' וכו'

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאָר

יוסף היה לומר לה הנה אדוני מסר לי הכל
 והסיח את דעתו מנכסיו ומביתו כְּדִי שְׁתַּחֲוֹל
 עָלָיו הַבְּרָכָה בזכותי, וְלָמָּה זֶה מתברך הבית
 בגללי, מִפְּנֵי שֶׁה' אֵתִי מחמת צדקותי שאני
 נשמר מן החטא, וְאִיךָ אֶעֱשֶׂה' אִם פֶּן
 'הִרְעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחֻטְאֵתִי לְאַלֵּהִים' (שם
 פסוק ט), והרי תסתלק השכינה מאתי ותפסק
 הברכה מן הבית הזה, ובכך ביקש יוסף
 להניח דעתה שאין כדאי לה לחטוא עמו
 ולהפסיד בכך את הברכה בבית.²⁷

כפי שמירת יוסף מן החטא כך נתברך הבית

וּבְזֶה שְׁבִיאֲרָנוּ שעל ידי שמסר פוטיפר
 ביד יוסף את ביתו נגרמה הצלחתו, נִמְי נְבֵא
 לָתֵת טַעַם, מָה הָיָה לוֹ לְיוֹסֵף לְהָשִׁיב לְאִשְׁת
 פּוֹטִיפֶר כשבאה לפתות אותו לחטוא עמה,
 'הֵן אֲדֹנָי לֹא יָדַע אֶתִי מֵה בְּבֵית וְכוּל אֲשֶׁר
 יֵשׁ לוֹ נִתְּן בְּיָדִי' וְכו' (בראשית לט, ח), ומדוע
 לא היה די במה שאמר לה וְאִיךָ אֶעֱשֶׂה
 הִרְעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחֻטְאֵתִי לְאַלֵּהִים.²⁷
 אֲלָא וַדַּאי בְּדַאמְרִינָן, בְּלֹמַר, שְׁכוּונַת

צינים ומקורות

שבכך יפסק הברכה. וראה עוד ברמב"ן שכתב,
 בעבור חסרון דעת הנשים הקדים אליה כי הדבר
 בגידה באדוניו אשר בוטח בו, ואחרי כן אמר כי
 יש בענין עוד חטא לאלהים. וראה גם באלשיך
 שם. ²⁷ וכן כתב באור החיים, ואיך אעשה
 וגו'. פירוש כי בזה אני מפסיד כל הטוב המושג
 אצלי.

27. דמלשון הפסוק משמע שהכל תשובה אחת,
 שמחמת ש'הן אדני לא ידע אתי מה בבית' וגו'
 לכן 'איך אעשה הרעה הגדולה' וגו', וקשה מה
 שייכות יש לכך שאדונו מינהו על ביתו שמחמת
 כן לא יחטא לאלוקים. ולדברי רבנו מתיישב היטב,
 שאמר לה שמחמת שאדונו מינהו על ביתו כדי
 שיתברך ביתו בזכותו, אינו יכול לחטוא לאלוקים

